

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

**Analýza postojů českých prezidentů Václava Havla a Václava Klause k
Čínské lidové republice**
Bakalářská práce

Autor: Bc. Matěj Skalický

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Praha, 2018

Zadání bakalářské práce

Autor: Matěj Skalický

Studium: F13405

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Analýza postojů českých prezidentů Václava Havla a Václava Klause k Čínské lidové republice**

Název bakalářské práce AJ: Analysis of stances of Czech presidents Václav Havel and Václav Klaus on People's Republic of China

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce se zaměří na analýzu přístupu českých prezidentů Václava Havla a Václava Klause v letech 1993 až 2013 k dialogu vůči Čínské lidové republice. Zkoumaný časový úsek se váže k funkčním obdobím obou prezidentů. Cílem práce je detailně popsat postoje obou prezidentů jako individualit v úřadu na základě vybraných oficiálních i soukromých dokumentů, projevů a mediálních výstupů. Na jejich základě bude provedena hloubková diskurzivní analýza s pokusem o vysvětlení názorů a postojů obou prezidentů a jejich klasifikaci podle teoretického díla sinologa Rudolfa Fürsta. Autor této bakalářské práce považuje vybraný rámec a způsob jeho zpracování za velmi přínosný pro další studium problematiky česko-čínských vztahů.

FÜRST, Rudolf. Česko-čínské vztahy po roce 1989. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1653-7. FÜRST, Rudolf. Politické vnímání Číny v Čechách: mezi věcností a nevěcností, orientalismem a okcidentalismem. Mezinárodní vztahy. 2005, (3), 24-43. LEVY, Marc A., Michael ZŮRN a Oran R. YOUNG. The study of international regimes. Laxenburg: International Institute for Applied Systems Analysis, 1996. Research reports. KLAUS, Václav. Rok desátý: Václav Klaus 2012: [projevy, články, eseje]. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-3934-7. KLAUS, Václav. My, Evropa a svět. Praha: Fragment, 2013. ISBN 978-80-253-1755-6. HAVEL, Václav. Politika a svědomí. [Praha: s.n.], 1984. HAVEL, Václav a Karel HVÍŽĎALA. Prosím stručně: rozhovor s Karlem Hvížd'alou, poznámky, dokumenty. Ilustroval Joska SKALNÍK. Praha: Gallery, 2006. ISBN 80-86990-00-1. ZANTOVSKY, Michael. Havel. ISBN 8025712133.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšíčka, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 17.9.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucího Mgr. Stanislava Myšičky, Ph.D.) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze, dne 30. 4. 2018

Podpis:

„Chtěl bych poděkovat Mgr. Stanislavu Myšíčkovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, cenné rady a odborný dohled. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přítelkyni za poskytnutý čas a ohleduplnost.“

Abstrakt

Skalický, Matěj. *Analýza postojů českých prezidentů Václava Havla a Václava Klause k Čínské lidové republice*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Filozofická fakulta. Katedra politologie.

Tato bakalářská práce se zaměří na analýzu přístupu českých prezidentů Václava Havla a Václava Klause v letech 1993 až 2013 k dialogu vůči Čínské lidové republice. Zkoumaný časový úsek se váže k funkčním obdobím obou prezidentů. Cílem práce je detailně popsat postoje obou prezidentů jako individualit v úřadu na základě vybraných oficiálních i soukromých dokumentů, projevů a mediálních výstupů. Na jejich základě bude provedena hloubková diskurzivní analýza s pokusem o vysvětlení názorů a postojů obou prezidentů a jejich klasifikaci podle teoretického díla sinologa Rudolfa Fürsta. Autor této bakalářské práce považuje vybraný rámec a způsob jeho zpracování za velmi přínosný pro další studium problematiky česko-čínských vztahů.

Klíčová slova: Česká republika, Čína, dialog, ekonomika, lidská práva

Abstract

Skalický, Matěj. *Analysis of stances of Czech presidents Václav Havel and Václav Klaus on People's Republic of China*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Filozofická fakulta. Katedra politologie.

This bachelor theses focuses on the analysis of Václav Havel's and Václav Klaus's approaches to People's Republic of China between the years 1993 and 2013. Selected time period reflects the presidential mandates of both of the presidents. This theses should provide detail description of their approaches as individuals based on the collected official and private documents, addresses and media outputs. Pursuant to this the theses an in-depth discourse analysis will be conducted with an attempt to explain the opinions of both presidents and their classification according to the theoretical work of the sinologist Rudolf Fürst. The author of this bachelor thesis considers the chosen framework and the method of its processing to be very beneficial for further study of the issue of Czech-Chinese relations.

Keywords: Czech Republic, China, dialogue, economics, human rights

Obsah

ÚVOD	9
1. Metodologická část	13
1.1 Diskurzivní analýza.....	13
1.1.1 Datový korpus	15
1.1.2 Proces analýzy	17
2. Teoretická část	19
2.1 Vývoj české polistopadové politiky k Číně	19
2.2 Fürstovy skupiny českých postojů vůči ČLR	22
3. Analytická část	25
3.1 Profil: Václav Havel (1936–2011).....	25
3.2 Profil: Václav Klaus (1941–).....	28
3.3 Vzájemný vztah Václava Havla a Václava Klause	32
3.4 Analýza textů	34
3.5 Postoje Václava Havla a Václava Klause k ČLR.....	35
3.5.1 Václav Havel a ČLR.....	35
3.5.2 Václav Klaus a ČLR.....	40
3.6 Komparace postojů s užitím teorie	46
ZÁVĚR	52
Prameny a literatura.....	54
Internetové zdroje	57
PŘÍLOHY	62
Rozhovor s Pavlem Fischerem	62
Rozhovor se Stanislavem Slavickým	63
Rozhovor s Jiřím Weiglem.....	65
Rozhovor s Martinem Slaným.....	66

Seznam použitých zkratk

BBC – British Broadcasting Corporation

ČLR – Čínská lidová republika

ČNB – Česká národní banka

ČR – Česká republika

ČRo – Český rozhlas

ČSAV – Československá akademie věd

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

ČSÚ – Český statistický úřad

ČT – Česká televize

ČTK – Česká tisková kancelář

HDP – Hrubý domácí produkt

KSČ – Komunistická strana Československa

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

ODS – Občanská demokratická strana

OF – Občanské fórum

OSN – Organizace spojených národů

PPF – První privatizační fond, investiční skupina Petra Kellnera

ÚVOD

Konstituce lidského postoje je nesmírně složitý, pochybovačný svazek stále se utvrzujících myšlenkových pochodů, které hypoteticky reprezentují pozitivní a negativní stanoviska zaujímaná k určité věci, faktu nebo jevu. Postoj je bytostně lidský, je to náš názor a argument, je to přesvědčení, jež v sobě „zahrnuje výroky, které považujeme za správné, i když nemohou být verifikovány. Jsou našimi osobními axiomy.“ (Drulák a Druláková 2007: 124) O to je mnohdy složitější postoje nejenom definovat, ale hlavně vůbec rozluštit a pochopit je, porozumět jim. Filozof, spisovatel, disident a první polistopadový prezident Václav Havel ve svém přelomovém eseji *Moc bezmocných* (1978: 28) popsal, jak se člověk stává disidentem. Podle něj se to dotýčný „dozvídá a uvědomuje si to, až když už jím dávno je; toto postavení je důsledkem jeho konkrétních životních postojů, vedených úplně jinými motivy než získat takový či onaký titul.“ Postoje vyvěrají z elementární lidské vlastnosti přemýšlet. Václav Klaus v úvodu své knihy *My, Evropa a svět* (2013: 9) píše, že je povinností člověka „pozorně se dívat a před různými nepříjemnými jevy nepřivírat oči. Povinností je i nazývat věci pravými jmény. Hlavně je třeba svobodně přemýšlet. A názory na věci kolem sebe formulovat.“ Postoje jsou samostatnou životní filosofií, silně individuálním souborem archetypálních motivů a idejí rozptýlených v hospodských diskusích, státních projevech nebo obyčejných promluvách. Není jednoduché je vybrat, popsat a zařadit vůči zkoumanému jevu – který může být stejně dobře adorován jako tabuizován –, a to ještě k tomu tak, aby dohromady reflektovaly jeden osobní postoj. Tato bakalářská práce věnovaná analýze postojů českých prezidentů Václava Havla a Václava Klause je příležitostí se o tuto nesnadnou věc pokusit.

Cílem této práce je na základě diskurzivní analýzy Normana Fairclougha (1992) detailně popsat postoje obou prezidentů vůči Čínské lidové republice a pokusit se je definovat pomocí paradigmatu sinologa Rudolfa Fürsta (2010). Položit si v této věci otázku, zda kategorizaci vytvořené Rudolfem Fürstem názory prezidentů odpovídají, nebo je třeba její ad hoc úprava pro přesnější pochopení problematiky. Stane se tak pomocí rozboru vybraných oficiálních i soukromých dokumentů, projevů a mediálních výstupů obou prezidentů, které jsou veřejně dostupné a dohledatelné. Zejména pak v knihách, sbornících a jiných

záznamových médiích. Časové pásmo pro datový korpus vymezují rokem 1993, kdyby byl Václav Havel zvolen prezidentem samostatné České republiky, a rokem 2003, kdy skončilo druhé funkční období prezidenta Václava Klause. Kontextuální zasazení pomohou rozšířit sesbírané výpovědi bývalých spolupracovníků obou prezidentů i dobová svědectví v literatuře a médiích. Zdůrazňuji, že záměrem této práce není charakteristika svébytné zahraniční politiky České republiky vůči Čínské lidové republice – tou se zaobírají detailně práce jiné¹ –, nýbrž hloubková teoretická průprava a navazující diskurzivní analýza silně individuálních postojů, názorů a přesvědčení obou prezidentů, jejich závěrečná vzájemná komparace a pokus o jejich kontextuální vysvětlení a zasazení do dobových reálií.

Vzhledem k tomuto obširnému záměru tvoří základ práce zevrubný popis pracovního i soukromého života obou prezidentů (včetně vzájemného vztahu Václava Havla a Václava Klause) – což pokládám za velmi důležité –, a tudíž poskytuje předpoklad k pochopení filozofie obou prezidentů. Vycházím z výše uvedené teze názorů jako lidských axiomů, které se formují životními prožitky. Zároveň se teoretická část věnuje vývoji polistopadové politiky ČR vůči Číně s důrazem na jednání obou prezidentů pro charakteristiku doby, o níž tato bakalářská práce pojednává. Stanovuje také základní témata k diskusi.

Výběr Čínské lidové republiky jako objektu, k němuž se postoje zmíněných subjektů vztahují, není náhodný. Česko-čínské vztahy mají dlouhou tradici. Už v květnu roku 1952 byl v Pekingu podepsán Statut Komise pro vědecko-technickou spolupráci mezi Československem a Čínskou lidovou republikou (MZV 2018). Je to nejstarší dohoda smluvní základny mezi Českou republikou a ČLR, a tedy i nejstarší hmatatelný dokument pro současný mezinárodní dialog mezi oběma zeměmi. Česko-čínské partnerství má ale mnohem hlubší kořeny. Když byla v roce 1949 vyhlášena Čínská lidová republika, trvalo jen tři dny, než ji Československo uznalo jako suverénní stát (Tamtéž). Vzájemný dialog Česká republika po roce 1993 stavěla vždy na půdorysu lidskoprávní a ekonomické dimenze, v mezích těchto faktorů operuje také známý český sinolog Rudolf Fürst, který soustavně monitoruje vývoj česko-

¹ Kromě práce Rudolfa Fürsta (2005, 2010) například také magisterská diplomová práce Veroniky Dokulilové (2011). Základní komparaci postojů s oficiální zahraniční politikou ČR vůči ČLR přidává bakalářská práce Markéty Humplíkové (2016). Více také ve sborníku Zahraniční politika České republiky 1993-2004 Otty Picka a Vladimíra Handla (2004).

čínských vztahů po revolučním roce 1989. Fürst (2005: 31) v této souvislosti píše o kritickém pohledu na soudobý čínský režim, který je „*bližší české pravici a liberálně laděným vrstvám*“ a který se „*zaměřuje na porušování lidských práv a na útisk národních menšin*.“ Fürst takto vytváří drobnou klasifikaci porevolučních postojů českých elit vůči ČLR, kdy popisuje skupinu takzvaných fascinovaných, kteří projevují „*přiznané přitakání autoritativnímu režimu*“, romantiků, což jsou podle něj lidé „*dojatí a rozhořčení porušováním lidských práv v Číně, zejména v případě Tibeťanů*“, a krajní levice, která „*obdivuje ČLR za hospodářské výsledky, za udržení společenské stability a za převýchovu zaostalého obyvatelstva Tibetu, utiskovaného teokratickým systémem*.“ (Tamtéž: 32–34) Fürstova klasifikace je důležitým paradigmatem pro komplexnost této práce a jeho kniha Česko-čínské vztahy po roce 1989 (Fürst 2010) je stěžejním materiálem pro zvolenou studii.

Výzkumné otázky této bakalářské práce směřují od deskripce postoje a jeho pochopení jako významové složky individuálního projevu lidského myšlení vůči danému objektu k nastíněné Fürstově klasifikaci. Jaké jsou tedy postoje Václav Havla a Václava Klause k lidským právům a ekonomickým příležitostem v Číně? Odpovídají klasifikaci názorových proudů českých polistopadových elit vůči ČLR sinologa Rudolfa Fürsta, nebo je nutné tyto „škatulky“ v závislosti na zkoumaném případě upřesnit? Co ovlivnilo tvorbu postojů Václava Havla a Václava Klause vůči ČLR a v čem jsou si podobné, respektive odlišné, či v čem se vzájemně ovlivňují?

Hledáním odpovědí se bude zabývat tato bakalářská práce, ve které nejprve vysvětlím metodologii práce a popíšu její výhody a úskalí. Zmíním se o datovém korpusu, kritériích výběru analyzovaných textů, potřebě rozšíření práce o aktuální rozhovory s blízkými spolupracovníky obou prezidentů a důrazu na studii jejich životů před prezidentskými mandáty i v průběhu vykonávání funkce hlavy státu. Navazující teoretická část se věnuje vývoji české polistopadové politiky vůči Číně a zkoumá, kterým směrem a s jakou intenzitou se dialog z české strany ubírá. Velmi podstatné pro tuto práci jsou skupiny těchto postojů, které charakterizoval a rozčlenil sinolog Rudolf Fürst a které jsou čtenáři důkladně představeny právě v teoretické části. Samotnou analytickou pasáž otevírají podrobné profily obou prezidentů, jež vycházejí z životopisných děl Michaela Žantovského (2014) či Jiřího Pehe (2010) a vysvětlují nejpodstatnější momenty

jejich životů pro vytváření svébytných názorů. Protože se jedna z výzkumných otázek týká komparace jejich přístupů vůči Číně, krátce se věnuji i vzájemnému vztahu Václava Havla a Václava Klause. Následuje diskurzivní analýza předem vybraných textů podle mustru Normana Fairclougha v díle *Discourse and Social Change* (1992) a závěr, který vyvozuje z nasbíraných dat a důkazů vlastní závěry.

1. Metodologická část

Fundovaná akademická práce čerpá z teoretických základů, k aplikaci samotného výzkumu ale potřebuje i správný metodologický rámec. Protože mým cílem je rozbor vybraných úvah, myšlenek a projevů dvou bývalých významných státníků, rozhodl jsem se v této bakalářské práci využít kvalitativní analýzu textu. Konkrétně použiji diskurzivní analýzu založenou na práci britského lingvisty a jednoho ze zakladatelů diskurzivní analýzy Normana Fairclougha. Autor ji detailně popisuje v díle *Discourse and Social Change* (1992). Zhuštěně vysvětlím genezi datového korpusu, samotné analýzy a proces hodnocení výsledků v závěrečné části.

1.1 Diskurzivní analýza

Diskurz je v akademickém prostředí vnímán jako velmi zobecněný termín podléhající nespočtu rozlišných interpretací. Podle Fairclougha (1992: 62) je diskurz přímo vázaný na jazyk, ať už v mluvené, nebo psané podobě. Je lidským projevem dodržujícím tematické mantinely. Jazyk představuje formu sociální praxe, což podle Fairclougha (Tamtéž: 63) implikuje definici projevu jako interakce v mezilidské komunikaci a zároveň stanovuje přímou vazbu sociální struktury na diskurz. Podle francouzského postmoderního filozofa Michela Foucaulta (2002: 195) má ovšem diskurz mimo lingvistickou dimenzi vstupující do sociální praxe i rozměr historický. Protože tyto pohledy na diskurz jako pojem se různí, existuje také několik diskurzivně analytických přístupů (srov. Potter a Wetherellová 1987, Wetherellová a Taylorová 2001), jež se navzájem prolínají, kombinují a posilují. Mimo tuto multidisciplinaritu využití kvalitativního výzkumu pomocí diskurzivní analýzy umožňuje badateli poměrně volný interpretativní výklad probíraných materiálů z datového korpusu (Drulák et al. 2008: 98). Přestože je ale tento silně individualistický přístup k výzkumu metodologicky poměrně vágní – a to už z podstaty rozmělnosti názorů na diskurz samotný (Fairclough 1992: 225), existuje několik základních typů

diskurzivní analýzy. Vycházím z teoretické práce politologa Petra Druláka² (2008), který dělí diskurzivní metody na:

- 1) sociálně-psychologickou diskurzivní analýzu,
- 2) kritickou diskurzivní analýzu,
- 3) foucaultovskou historickou diskurzivní analýzu.

První případ je „*prototypem ‚lingvistické‘ diskurzivní analýzy, jež se v protikladu k foucaultovské historické diskurzivní analýze zaměřuje na zkoumání lingvistické, rétorické a argumentační (spíše než významové) struktury jednotlivých projevů a textů.*“ (Drulák et al. 2008: 99) Druhý, známější přístup a používanější přístup, je kritická diskurzivní analýza, která „*na základě analýzy jazyka odhaluje ideologické pozadí daného diskurzu.*“ (Miessler: 118) A konečně třetí, zřejmě nejvolnější, je foucaultovská diskurzivní analýza, která se odvrací od striktně lingvistického pojetí a představuje spíše „*system pravidel, který vymezuje prostor pro tvorbu aktuálních výpovědí.*“ (Drulák et al. 2008: 106) Je tedy notně podstatný význam sdělení jakožto komunikované poselství a jeho struktura. Faircloughova metoda, tak jak ji popsal v díle *Discourse and Social Change* (1992), je kritickou diskurzivní analýzou s prvky dalších uvedených typů diskurzivních praktik a poměrně sofistikovaným filozofickým aparátem vysvětlujícím metodologický rámec. Pro potřeby této práce je výstižný, protože kromě jazykové a diskurzivní praxe se silně opírá o složku sociální, tedy o kontextuální prostor dané výpovědi, jeho analýzu prostřednictvím studia textu a znalosti autorova života doplněné komentáři odborníků nebo (jakožto i v tomto konkrétním případě) blízkých spolupracovníků.

² Politolog Petr Drulák (* 16. září 1972) byl v době vydání publikace *Jak zkoumat politiku* (2008) ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze. Protože jde o práci teoretickou a věnuje se propíranému tématu Číny a mezinárodních vztahů, nepovažuje autor její citaci za spornou, přestože si je vědom toho, že v letech 2014 až 2015 byl Petr Drulák prvním náměstkem tehdejšího ministra zahraniční Lubomíra Zaorálka z ČSSD a podle informací deníku *Respekt* (Šafaříková a Kundra 2018) to byl „*právě Drulák, kdo navrhl rozejít se s dosavadní havlovskou politikou kriticky nesvobodných režimů za nedodržování lidských práv a místo ní se otevřít Číně coby ‚fascinující velmoci‘ v mezinárodních vztazích.*“

1.1.1 Datový korpus

Diskurzivní analýza jako prostředek kvantitativního rozboru textu je náročná na zdroje, vyžaduje rozsáhlý soubor dat. Zvyšuje se tím individualizace vybraného empirického materiálu v závislosti na volbě výzkumníka (Drulák et al. 2008: 122). Fairclough uznává, že výběr dat musí odpovídat tématu a řídí se podle rozhodnutí badatele, ten by měl ovšem zachytit komplexní událostní „archiv“ (Fairclough 1992: 227) – jakousi množinu „k tématu řečeného“ –, jehož odkrytí je ale podle Foucaulta (2002: 201) pro svou šíři vždy „*nedokonalé, nikdy zcela dokončené...*“

Datovým korpusem této práce je ucelený soubor uskutečněných projevů, komentářů a mediálních výpovědí prezidentů Václava Havla a Václava Klause z období, v nichž vykonávali funkci prezidenta České republiky, tj. v letech 1993–2003 v případě Václava Havla, respektive 2003–2013 v případě Václava Klause. Dále byl použit elektronický monitoring médií Newton Media Search, který pro heslo „Václav Havel AND Čína“ vygeneroval od složení prezidentského slibu dne 2. února 1993 až po opuštění úřadu dne 2. února 2003 prezidentem Václavem Havlem celkem 703 zpráv v celostátních denících, televizích a rádiích, internetových serverech a ekonomických a politických oborových titulech. V případě Václava Klause se v období od složení prezidentského slibu dne 7. března 2003 až do opuštění úřadu dne 7. března 2013 jednalo o sumu 6472 zpráv. Protože empirický materiál je skutečně široký, Fairclough (1992: 230) pro zúžení a výběr relevantních vzorků z datového korpusu zavádí pojmy „moments of crisis“ nebo „cruces“, tedy jakési „krizové momenty“, které popisují diskurzivní anomálie, zajímavé pro kvalitativní rozbor. Pro účely této práce jsem uvážil tuto metodu použít a na základě teoretické části této práce vyčlenit dvě zásadní odvětví odpovídající dominantním tématům prezidentů i vztahu českých elit k Číně: jde o lidská práva a ekonomiku, tj. obchod. Při využití dalších logických operátorů AND a OR jsem za využití hesla „Václav Klaus AND Čína AND ekonomika OR obchod AND lidská práva“ a „Václav Havel AND Čína AND ekonomika OR obchod AND lidská práva“ došel k 64 mediálním výstupům z Newtonu v případě Václava Havla, respektive k 428 v případě Václava Klause, přičemž u Havla se klíčová slova objevila u 37 případů s relevancí nad pět procent a u Klause u 114 případů.

Využitý vzorek korpusu (Fairclough 1992: 230) z Newtonu i knih zhmotňuje seznam literatury a seznam použitých internetových zdrojů. Konkrétní analyzované texty byly vybrány pomocí těchto klíčových kritérií:

- 1) Téma ekonomické nebo lidskoprávní
- 2) Relevance události
- 3) Relevance média či jiného zdroje
- 4) Rozvrstvení napříč mandátem

Nadto je datový korpus po vzoru Fairclougha (1992: 227) rozšířen o pomocná data cestou velmi krátkých strukturovaných rozhovorů o dvou variantách pro poradce Václava Havla a Václava Klause. Někdejšího ředitele politického odboru kanceláře prezidenta Václava Havla v letech 1999–2003 Pavla Fischera a bývalého poradce prezidenta Havla pro Asii (do roku 1999) Stanislava Slavického se autor této práce prostřednictvím e-mailu zeptal:

- 1) Jak byste charakterizoval vztah Václava Havla k dodržování lidských práv v Číně, resp. Tibetu?
- 2) Jak byste popsal důležitost vazby České republiky a Číny pro Václava Havla jako prezidenta?
- 3) Považujete prioritu lidských práv Václavem Havlem za problematickou ve vztahu k navazování kontaktů (zejména ekonomických) v Číně?

Bývalého vedoucího Kanceláře prezidenta republiky Václava Klause v letech 2003 až 2013 Jiřího Weigla a bývalého poradce prezidenta republiky pro ekonomiku (2007–2013) a ředitele sekretariátu prezidenta republiky (2011–2013) Martina Slaného se autor této práce zeptal:

- 1) Jak byste charakterizoval vztah Václava Klause k dodržování lidských práv v Číně, resp. Tibetu?
- 2) Jak byste popsal důležitost vazby České republiky a Číny pro Václava Klause jako prezidenta?

- 3) Zhodnotil byste návštěvy pana prezidenta Klause v Číně v letech 2004 a 2006 jako ekonomicky prospěšné?

Kompletní přepisy rozhovorů jsou dostupné v příloze.

1.1.2 Proces analýzy

Cílem analýzy je konstituování vztahu subjektu k objektu rozborem jeho promluvy. Diskurzivní analýza podle Fairclougha (1992: 231) má tři úrovně (viz Diagram 1), které se navzájem překrývají, prolínají a upřednostňují v závislosti na charakteru zkoumaného textu. Jde o:

- 1) analýzu diskurzivních praxe,
- 2) analýzu textů,
- 3) analýzu sociální praxe.

Navržený proces analyzuje výpověď od diskurzivních praktik přes samotný text až k interpretaci textu v rámci sociálního kontextu. Při analýze diskurzivní praxe dané výpovědi badatel odhaluje intertextuality, žánry, styly, proces a záměr tvorby textu, jeho koherenci a recepci (Tamtéž: 232–233). Lingvistická analýza samotného textu je deskriptivní, poukazuje na symetrii nebo asymetrii dané výpovědi, hledá dominantní a upozaděná témata, zkoumá pravidla pro výstavbu textu, použitou gramatiku a výrazivo, soustředí se na obrazná pojmenování, tropy a figury atp. (Tamtéž: 234–237). Třetí úroveň je složitější, determinuje řád diskurzu a hledá interdiskurzivní průniky. Popisuje kontextuální paradigmata, vymezuje prostor použitého diskurzu vzhledem k sociokulturní realitě a ideologickým a politickým efektům dané promluvy, a tím pádem vybraná stanoviska interpretuje a vysvětluje (Tamtéž: 237–238).

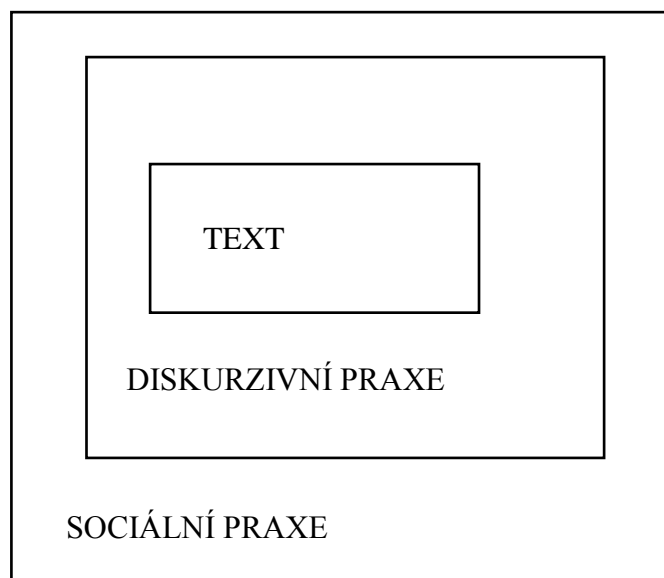

Diagram 1 Trojdimenzionální pojetí diskurzu podle Fairclougha (1992: 73).

Analýza bude doplněna o výpovědi nasbírané v krátkých strukturovaných rozhovorech s poradci prezidentů Václava Havla a Václava Klause (viz výše v podkapitole 1.1.1. Datový korpus) a podrobena interpretaci o rozebraná fakta v teoretické části práce.

2. Teoretická část

Jak bylo nastíněno už v úvodu, česko-čínské vztahy mají dlouhou tradici. Tuto kapitolu chci věnovat jejich představení s důrazem na období po roce 1989. Nepočítaje oficiální zahraniční politiku České republiky, neexistoval tu pochopitelně jednotný názorový proud ve vztahu k ČLR, a proto s vysvětlivkami připojuji také klasifikaci skupin jednotlivých postojů od sinologa Rudolfa Fürsta, která slouží jako teoretický rámec této práce.

2.1 Vývoj české polistopadové politiky k Číně

Oficiálně lze bilaterální vazby datovat od roku 1952, kdy byl v Pekingu podepsán Statut Komise pro vědecko-technickou spolupráci mezi Československem a Čínskou lidovou republikou (MZV 2018). Český vztah k ČLR ve druhé polovině 20. století do značné míry ovlivnilo komunistické „ideologické blouznění“ 50. let, svobodomyšlné uvolňování v letech šedesátých, normalizační „degradace sinologické vědy“ v Československu vlivem čínsko-sovětské roztržky v pohraničí na konci 60. let³ i „odpolitizování akademické sféry“ po sametové revoluci na podzim 1989, která odstartovala demokratizační vlnu v Československu a umožnila „všem názorům na Čínu svobodně se projevit“ (Fürst 2010: 122–127). Právě na poslední zmiňovanou etapu s důrazem na ústřední postavy demokratické transformace Československa a samostatné České republiky – Václava Havla a Václava Klause – se v této podkapitole krátce zaměřím.

Po roce 1989 se Československo otevřelo světu, začalo navazovat nové kontakty, především pak v geopoliticky [pro Československo] nejvýznamnějším regionu střední Evropy. Posléze v celé Evropské unii. Do veřejného prostoru se mimo to dostávala i kritika komunistických režimů ve světě, což pochopitelně pramenilo ze 40 let trvající totalitní zkušenosti. To zahrnovalo samozřejmě i Čínu.

³ Podle vojenského a bezpečnostního analytika Lukáše Visingra (b. d.) se tehdy svět ocitl od kubánské revoluce opět na pokraji jaderného konfliktu. Čína se s Ruskem neshodly na optimálním ideologickém směřování svých zemí, což byla záminka ozbrojeného konfliktu, který se naplno rozhořel po invazi do Československa v srpnu 1968. „Brežněv otevřeně prohlásil, že SSSR cítí jako povinnost zasáhnout ve kterékoli socialistické zemi, v níž se socialismus ocitne v nebezpečí kontrarevoluce. Číňanům rychle došlo, že Sověti by mohli k takovému závěru dojít i v případě Číny.“ (Visingr b. d.)

Sinolog Martin Hála označuje český pohled na Čínu za velmi ovlivněný zkušeností s komunistickým režimem dodnes (Rozsypal 2016). Antikomunistický polistopadový diskurz byl možně ještě silnější. „*Česká/československá strana vnesla do vztahů s Čínou nová témata, která v minulosti nebylo možno otevřít – problém lidských práv, Tibetu a útisku náboženských a etnických minorit obecně.*“ (Tamtéž: 41) České kontakty s Čínou po roce 1989 proto ochladly, výrazně to zapříčinila i návštěva čtrnáctého tibetského dalajlamy, který hned v únoru 1990 přijel do Prahy na osobní pozvání prezidenta Havla. Peking proti návštěvě marně protestoval (ČTK 1990: 5). Právě rozkol na téma Tibetu předznamenal další vývoj bilaterálních vztahů. To ale neznamenal přetrhání politických vazeb. Prezidenta Havla – ve světle výše uvedeného možná až překvapivě – čínská strana několikrát zvala na oficiální návštěvu země, jak potvrzuje Fürst (2010: 132): „*ČRL usilovala o cestu prezidenta Havla do ČLR během jeho funkčního období. Prezident Havel několikrát ČLR za porušování lidských práv kritizoval, stejně jako řada jiných demokratických politiků v ČR i jinde v Evropě.*“⁴ Havel bránil Tibet a Tchaj-wan, s nímž ČR více obchodovalo.⁵ Havlovi pak bylo pro jeho nezájem nejčastěji vytýkáno ekonomické hledisko bilaterálních vztahů. „*Jestli si v Československu někdo myslí, že se tady ještě nosí hlína po kapsách, pak je na omylu. Za deset let udělala Čína obrovský skok,*“ řekl na závěr návštěvy premiéra Mariána Čalfy v Číně místopředseda federální vlády Pavel Rychetský už v roce 1991 (Porybný 1991: 3). Také Václav Klaus tvrdil, že ČR by měla mít s Čínou „*normální partnerské vztahy*“ (Weigl 2017). Česko přesto pociťovalo nepoměr zahraniční obchodní bilance a mnohdy, podle Fürsta (2010: 49) především na vládní úrovni a v ekonomických kruzích, frustraci z doposud nenaplněných slibných investičních příležitostí, podnícených „*výraznými ekonomickými úspěchy reformní Číny, zejména jejím dvouciferným růstem HDP v polovině dekády, prudkým nárůstem zahraničního obchodu a mohutným přílivem zahraničních investic.*“ (Tamtéž: 49)

Zahraniční obchodní bilance s Čínou se v 90. letech propadala navzdory nekompromisnímu postoji prezidenta Havla (BBC 2004), a to i po návštěvě premiéra Václava Klause v říjnu 1994, který ke své cestě do Pekingu řekl: „*Víme,*

⁴ Vhodno poznamenat, že Čínu za porušování lidských práv dlouhodobě kritizuje např. nevládní organizace Human Right Watch či Amnesty International. Od roku 1979 opakovaně i Evropský parlament (Fürst 2010: 25).

⁵ Podle Českého statistického úřadu (2018) se obrat mezinárodní obchodní výměny s Tchaj-wanem v letech 1993 a 2003, kdy byl prezidentem Václav Havel, více než zčtyřnásobil.

že Čína buduje socialistickou tržní ekonomiku. V ČR jde o tržní ekonomiku. Ideologické rozdíly by ale neměly brzdit obchodní vztahy.“ Podle Klause si obě delegace vyměnily přátelské názory na Tibet i Tchaj-wan (Korbel 1994: 1), leč český premiér dodal: *„O lidských právech jsme bezprostředně nehovořili.“* (kv 1994: 2) Zásadní krizi ve vzájemných polistopadových vztazích přinesl rok 1995, kdy prezident Václav Havel i premiér Václav Klaus na neoficiální úrovni přijali tchajwanského předsedu vlády a Čína proti návštěvě ostře vystoupila (Rudé právo 1995: 14). V roce 1999 zamířil do Číny jako další český premiér Miloš Zeman a v roce 2004 následovala první prezidentská návštěva Číny v podání Václava Klause. Zahraniční obchodní bilance toho času dosáhla deficitu téměř dvou a půl miliardy dolarů (BBC 2004). Klaus před návštěvou řekl: *„Na Čínu se – stejně jako na jakékoli jiné místo na světě – nedíváme růžovými brýlemi. Bez ohledu na nesporný a nezpochybnitelný ohromný rozvoj posledních let zůstává zemí velkých kontrastů a mnoha problémů. Je to země, v níž má monopol na politickou moc i nadále jedna jediná strana. Je to země, která se ve své vnitřní politice neřídí námi zastávanými principy parlamentní pluralistické demokracie a námi chápaného konceptu občanských práv. Přesto jsem přesvědčen, že rozvíjet česko-čínské je v zájmu naší země.“* (Klaus 2004). Prezident Klaus při návštěvě Číny mimo jiné podepsal novou Dohodu o hospodářské spolupráci (MZV 2018). Po návštěvě Číny český prezident oznámil (BCCzech 2004) zahájení politického dialogu s Pekingem a zveřejnil nabídku na pozvání čínského prezidenta do Prahy.⁶

Dva týdny po Klausově návštěvě v Číně vstoupila Česká republika do Evropské unie, což její vyjednávací pozici při bilaterálním dialogu s Čínou posílilo (Fürst 2010: 56). V roce 2005 zamířil do Číny premiér Jiří Paroubek⁷ a po pěti návštěvách vrcholných českých politiků se k několikrát odkládané návštěvě České republiky téhož roku recipročně odhodlal i čínský premiér Wen Ťia-pao, přičemž Čína zřejmě vytušila potenciál k prosazování vlastních zájmů za neexistence jednotné unijní politiky skrze bilaterální vztahy s členskými zeměmi EU (Hála 2005: 10). Jak k tomu poznamenává sinolog Rudolf Fürst (2010: 67), navazování užších vztahů mezi evropskými státy a Čínou nebylo výjimečné, leč Česká republika i na další roky neměla tak blízké vztahy s Čínou jako třeba

⁶ K návštěvě čínského prezidenta v Praze došlo nakonec až v roce 2016, kdy do České republiky zavítal prezident Si-Ťin-pching na pozvání prezidenta Miloše Zemana (ČTK 2003).

⁷ Premiér Paroubek tehdy se svým protějškem Wen Ťia-paoem podepsal několik bilaterálních dohod, mimo jiné rezoluci o podpoře ochraně investic (Aktuálně.cz 2005).

Francie nebo Německo, přestože styky byly ve vzájemných návštěvách, třebaže za účasti nižší politické reprezentace, čilé (ČRo 1 – Radiožurnál 2008). Prezident Klaus bez většího zájmu médií navštívil Čínu podruhé v roce 2006 (ČT1 2006). Mimo to dál podporoval větší ekonomické sblížení s asijskou velmocí, například ratifikací dohody o ochraně investic v červenci 2006 (ČTK 2006).

Václav Havel se i po odchodu z úřadu prezidenta nadále angažoval v boji proti potírání lidských práv v Číně, především trvalou podporou Tibetu a dalším setkáním s dalajlamou, kterého v roce 2008 přijal například i tehdejší premiér Mirek Topolánek (Štětka 2008b: 14). Václav Klaus naopak dál s Čínou komunikoval, usiloval o narovnání salda zahraničního obchodu,⁸ pokračovaly také meziparlamentní výměny delegací, expertní návštěvy, kontakty nestátních subjektů, například univerzit. Neutuchaly ani vzájemné návštěvy nejvyšší politické reprezentace. V květnu 2009 se Klaus sešel s čínským premiérem Wen Ťia-paoem na summitu Evropské unie a ČLR v Praze (MZV 2018). I po odchodu z úřadu v roce 2013 se výrazně vyslovoval pro rozšiřování a prohlubování ekonomických vztahů s Čínou, například na zahájení česko-čínského investičního fóra v Praze řekl, že Českou republiku „*mimořádně láká hledání nových trhů a nových obchodních i investičních partnerů a příležitostí. Jeho součástí je i náš mimořádný zájem na rozvíjení ekonomických vztahů s vaší zemí.*“ (Klaus 2013b)

O ještě výraznější podporu vzájemného obchodu a vztahů se od roku 2013 vzhledem k počtu nově uzavřených bilaterálních smluv mezi Českou republikou a Čínskou lidovou republikou snaží současný prezident republiky Miloše Zeman.⁹ Přesto podle sinologa Martina Hály působí „*v pohledech české společnosti na Čínu panuje poměrně velký zmatek, a to zejména v posledním období, kdy se stává dominantním tématem našeho domácího diskurzu.*“ (Rozsypal 2016)

2.2 Fürstovy skupiny českých postojů vůči ČLR

Kontakty Československa, respektive České republiky a Čínské lidové republiky po roce 1989 a především pak ve sledovaném období od roku 1993 do

⁸ I přes stoupající vývoz dosáhla záporná obchodní bilance s ČLR v korunovém vyjádření vrcholu v roce 2015 při zaokrouhlené hodnotě minus 419 miliard korun (ČSÚ 2018).

⁹ Jde například o dohody mezi exportními bankami, memoranda o průmyslové a energetické spolupráci, navázání strategického partnerství aj. (MZV 2018).

roku 2013 se jak vidno uskutečňovaly především cestou jednostranných návštěv českých politických představitelů v Pekingu. Je zřejmé, že se vzájemný dialog [pokud probíhal] odvíjel především na základě dvou diskurzivních rovin: politické, akcentující garanci lidských práv v zemi, a ekonomické, posilující podporu vzájemného obchodu. Sinolog Rudolf Fürst se ve své monografii o česko-čínských vztazích (Fürst 2010) po roce 1989 pokusil podobné názorové proudy českých elit popsat a vysvětlit je. *„Kritický pohled na soudobý čínský režim, bližší české pravici a liberálně laděným vrstvám, se zaměřuje na porušování lidských práv a útisk národních menšin. Na opačném konci spektra naše krajní levice obdivuje ČLR za hospodářské výsledky, udržení společenské stability a převýchovu zaostalého obyvatelstva Tibetu, utiskovaného teokratickým systémem. Mezi těmito póly se nachází zřejmě nejširší názorová skupina, jež upřednostňuje ekonomické zájmy ČR, kterým by jakákoliv kritika rostoucí velmoci Číny mohla uškodit.“* (Fürst 2010: 127). Mezi řádky tohoto Fürstova obšírného konstatování je profilace tří názorových skupin českých elit po roce 1989, které sám Fürst (Tamtéž: 128, 132 a 138) označuje jako:

- 1) fascinované,
- 2) romantiky,
- 3) krajní levici.

Nabízím bližší charakterizaci uvedených názorových skupin. O českých elitách, prvně zmíněných, s méně kritickým, spíše obdivným pohledem Fürst mluví jako o „*fascinovaných*“ proto, že mají „*nevěcné představy o ekonomickém boomu v Číně*“ (Fürst 2010: 128). O Číně v českém mediálním diskurzu často mluví jako o nastupující supervelmoci, (srov. Matulík 2013 a Oktábec, ČTK 2011) k níž má většinová společnost respekt, vnímá její moc a respektuje její „*přízrak*“, což je podle Fürsta (Tamtéž: 132) projev jak levicové, tak pravicové části politického spektra. V podkapitole popisující vývoj české polistopadové politiky k Číně jsem zmínil, že Česká republika v posledních deseti až patnácti letech usilovala o zbavení se pověsti párii na čínském trhu jak levicově zaměřenými, tak pravicově orientovanými politiky. Fürst (2005: 32) k tomu dodává: „*Jestliže názorový mainstream zastává prioritu ekonomických zájmů, pak může překvapit, že v ekonomické politice Česká republika vystupovala*

jednoznačně pasivně, nepokusila se vyjednat rovnocenné podmínky pro obchodní výměnu a bez ohledu na čínský tvrdý protekcionismus zcela otevřela přístup laciným importům z Číny, které způsobují raketový vzrůst českého obchodního deficitu a vedou k postupné likvidaci některých průmyslových odvětví, kdysi tradičních (textil, obuvnictví, kožedělná výroba).“

Druhá skupina většinou zastává opačné názorové stanovisko: není uhranuta mocí, anžto usuzuje, že komunistický režim ČLR ji používá represivně, pročež značnou část romantiků tvoří lidé *„rozhořčení porušováním lidských práv v Číně a dojatí osudem utiskovaných, zejména v případě čínských demokratických aktivistů nebo Tibeťanů.“* (Tamtéž: 132) Podle Fürsta (Tamtéž: 133) může za tento názorový proud mediální redukce, deformace a zkreslení, protože stejně jako na poli ekonomickém, tak ani v případě lidských práv neexistuje v českém univerzitním prostředí hlubší akademický výzkum této problematiky. Romantici ale nejsou pouze lidskoprávní aktivisté. *„Další skupinu uvnitř romantiků tvoří lidé ideově navazující na starší myslitele a sinology, kteří vnímali Čínu výhradně skrze její (,pokročilou‘, ,vyspělou‘) kulturu a filozofii, zabývali se čínským uměním či písmem – jejich soudobí pokračovatelé jsou především znechuceni dekadencí ‚Západu‘, romanticky Čínu obdivují.“* (Chabr 2014: 37). Rudolf Fürst (2010: 133) těmto lidem říká *„sino-patrioti“*.

Třetí popisovanou skupinou je tzv. krajní levice. Ta je Čínou absolutně uchvácená, a to jak percepcí moci a ekonomickými úspěchy, tak především politicky a ideologicky, a říká, že komunistický režim *„údajně dokonce garantuje větší demokratické svobody než tzv. státy demokratické.“* (Tamtéž: 140) Je zřetelné, že do této skupiny názorového proudu v polistopadovém vývoji české politiky vůči Číně patří především čeští komunisté. Přestože u všech tří skupin lze vysledovat druh náklonnosti k Číně, KSČM má v tomto ohledu podle Fürsta (Tamtéž: 140) radikálnější pohled než tzv. fascinovaní nebo neo-romantici (tj. sino-patrioti). Krajní levice soudobou Čínu a její étos ve všem nekriticky uctívá, zatímco tzv. fascinovaní rádi popularizují spíše ekonomické úspěchy a status moci. Část řečených romantiků-orientalistů zase obdivuje Čínu z kulturních a etnografických důvodů.

3. Analytická část

První stránky analytické části věnuji profilům obou prezidentů s důrazem na nejzásadnější momenty jejich životů a akcentací jejich postojů k těmto milníkům, jež formovaly myšlení Václava Havla a Václava Klause. Vzájemný vztah obou státníků je podstatný mimo jiné pro zodpovězení výzkumné otázky, zda a jak se Václav Havel a Václav Klaus v názorech rozcházeli, scházeli nebo ovlivňovali. Následuje samotný rozbor vybraných textů, který využije jak teoretických podkladů, tak sesbíraných rozhovorů s odborníky a poznatky ze životů obou prezidentů.

3.1 Profil: Václav Havel (1936–2011)

Václav Havel se narodil 5. října roku 1936 do rodiny stavebního inženýra Václava M. Havla. Havlovi byli toho času považováni za buržoazní majetnou rodinu spjatou s několika pražskými nemovitostmi: jako palácem Lucerna na Václavském náměstí nebo vilovou čtvrtí, filmovými ateliéry a terasami na Barrandovských skalách (Kaiser 2009: 12). Václav Havel kvůli svému kádrovému profilu nemohl zkraje 50. let 20. století řádně studovat, vyučil se chemickým laborantem, později vychodil večerní gymnázium (Tamtéž: 32). Místo vojny šel studovat na České vysoké učení technické, kde se zabýval ekonomice dopravy (Žantovský 2014: 54). „...*můj buržoazní původ – což je možná zvláštní (a nechce-li tomu někdo věřit, nebudu ho k tomu nutit) – ve mně vybudoval (nebo přesněji: zesílil) cosi jako sociální cit, odpor k nezaslouženým výsadám, k nespravedlivým sociálním překradám, k jakékoli rodové či jiné předurčenosti k takzvanému ‚vyššímu postavení‘, ke každému ponižování lidské důstojnosti.*“ (Havel 1989: 10–11)

Havel začal psát už počátkem 50. let, nejprve skládal básně (Havel 1990a: 13). V roce 1952 spoluzaložil intelektuálskou skupinu Šestatřicátníků (Kaiser 2009: 33). Postupně mu začaly vycházet poznámky a eseje v literárních časopisech. V roce 1956 otiskla jeho esej samizdatová Revue K Josefa Hiršala a Jiřího Koláře, věnovaná českému exilovému umění. Havel v textu rozjímal nad prózou Bohumila Hrabala. „[Havel] *připomíná dítě, které když pitvá myš, snaží se najít její duši. V eseji o Hrabalovi je ještě dětská zvědavost a žádná pokora, která*

teprve později, až se život zkomplikuje a až člověk tlakem dospěje, smiřuje ho s tajemností bytí.“ (Kriseová 2014: 19) Publicistické texty psal celý život, v uměleckém snažení se rozhodl pro dramata. *„Hra je totiž na rozdíl od nich [poezie a prózy] polotovar, sama sebou se stává teprve na divadle, a divadlo je zase útvar natolik sociální, že je víc než cokoli jiného závislé na možnosti veřejné existence, a tedy na obecných kulturních poměrech.*“ (Havel 1990a: 13) První divadelní hru Vyrozumění napsal Václav Havel koncem 50. let, na prkna ji přenesl ansámbl Divadla Na zábradlí ale až v roce 1965. Figuruje v ní známá smyšlená úřední řeč zvaná ptydepe, která přeneseně symbolizuje první literární narážku na vyprázdňenost sdělení a frazeologický styl režimního dialogu (Havel 1965). Havlovi bylo divadlo čím dál bližší. Začal pracovat jako jevištní technik v pražském ABC, posléze asistoval v Divadle Na zábradlí. (Žantovský 2014: 70–71). V 60. letech se mu podařilo dálkově vystudovat dramaturgii na DAMU a oženit se po osmileté známosti s Olgou Šplíchalovou, která se stala jeho *„životní družkou, jeho svědomím, první čtenářkou, neochvějnou obhájkyň a nejpřísnější kritičkou po celých padesát let.*“ (Žantovský 2014: 60) Divadelní debut přišel v roce 1963, kdy Divadlo Na zábradlí uvedlo Havlovu Zahradní slavnost. Sedmdesátá léta prožil mimo jiné v trutnovském pivovaru (tamtéž: 148). Jeho absurdní dramata měla mezitím ohromný úspěch v zahraničí. V dopise primárně věnovanému diskusi nad přípravami knihy Dálkový výslech ho o tom v roce 1986 zpravil novinář Karel Hvižd'ala. *„Vrátil jsem se právě z Paříže, Largo Desolato tam slaví velký úspěch, recenzují to i ekonomické listy!*“ (Havel, Hvižd'ala 2013: 45). Mezi další úspěšné hry Václava Havla patří Audience (1975a) či Žebrácká opera (1975b).

Občanská revolta proti totalitnímu režimu u Václava Havla dosáhla prvního vrcholu v polovině 70. let. Tedy poté, co se při okupaci vojsky Varšavské smlouvy v létě 1968 v komentářích pro liberecký rozhlas aktivně angažoval v boji proti invazi (Vidlák, Jančárek 2008). V roce 1975 napsal toho času již známý český dramatik dopis generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Gustávu Husákovi, ve kterém poukázal na nesmyslnost normalizované české společnosti a absurditu mocenské kurately Sovětského svazu nad Československem. *„Bylo dosaženo pořádku. Za cenu zmrtnění ducha, otupení srdce a zpusnutí života. Bylo dosaženo vnější konsolidace. Za cenu duchovní a mravní krize společnosti.*“ (Havel 1990a: 30) Dva roky poté se Václav Havel stal spoluzakladatelem a jedním z prvních

mluvčí občanského hnutí za svobodu jménem Charta 77. Jeho důležitost zdůvodnil takto: „*Po sovětské invazi do ČSSR v roce 1968 a po nástupu Husákova vedení do čela našeho státu nastala v naší společnosti dlouhá doba totální deprese, apatie, únavy, beznaděje. I v této době byli sice lidé, kteří se pokoušeli vzdorovat totalitnímu způsobu moci, který se u nás v té době etabloval.*“ (Tamtéž: 50). Havel (spolu s Pavlem Kohoutem) zformuloval a posléze redigoval základní teze nejdůležitějšího dokumentu disentu v 70. letech. (Žantovský 2014: 179–180). Byl to významný myslitel 20. a 21. století, filozoficky navazoval na svého mentora Jana Patočku, vedle Jiřího Hájka taktéž jednoho z prvních mluvčí Charty 77. Právě Patočkovi věnoval Havel i jeden ze svých nejzásadnějších existenciálních textů, esej, nebo možná spíš otevřený politický manifest *Moc bezmocných* z roku 1978.

Václav Havel byl kvůli svému občanskému postoji několikrát ve vězení, poprvé právě v důležitém roce 1977. O dva roky později ho StB obvinila z podvracení republiky (Žantovský 2014: 191) a zavřela na čtyři a půl roku do vězení. Havel za mřížemi napsal epistolární sbírku esejů *Dopisy Olze* (1985) vydanou exilovým nakladatelstvím 68 Publishers manželů Škvoreckých v roce 1985. Za svou literární činnost a občanskou statečnost získal v 80. letech mnoho zahraničních ocenění, mimo jiné Cenu Olofa Palmeho nebo Erasma Rotterdamského. Koncem 80. let Havel posiloval aktivistické kroky proti totalitnímu režimu. V roce 1988 se stal členem Českého helsinského výboru, v prosinci téhož roku nejprve posnídal spolu s dalšími disidenty s tehdejším francouzským prezidentem Françoisem Mitterandem a den poté vystoupil na Škroupově náměstí na prvním povoleném shromáždění od začátku normalizace (Kaiser 2009: 197). V létě 1989 spolupracoval na vzniku petice *Několik vět*. Krátce po událostech 17. listopadu 1989 spoluzaložil platformu *Občanské fórum*. Desátého prosince 1989 ho jeho přítel, herec Jiří Bartoška na velkém mítinku OF v Praze navrhl jako kandidáta do úřadu prezidenta republiky. „...*nemyslím si, že v mém životě lze najít jakýkoli zřetelný předěl mezi dobou, kdy jsem se nevěnoval politice, a dobou, kdy jsem se jí věnoval.*(...) *Jediným skutečně zlomovým okamžikem z tohoto hlediska v mém životě bylo, když jsem se v listopadu 1989 rozhodl, že přijmu prezidentskou kandidaturu. Tehdy přestávalo jít o pouhý politický dopad toho, co dělám, ale začínalo jít o politickou funkci se vším, co to*

obnáší. Váhal jsem do poslední vteřiny.“ (Havel 2006: 10). Devětadvacátého prosince 1989 byl Václav Havel jednomyslně zvolen prezidentem republiky.

Václav Havel byl nejvýraznější osobností demokratizačního procesu v Československu. Sametová revoluce ho vynesla na post devátého a posledního prezidenta Československa. V roce 1990 Havel vystoupil v americkém Kongresu jako první představitel země zpoza bývalé železné opony.¹⁰ Po rozdělení federace byl v lednu 1993 zvolen prvním českým prezidentem. Opakovaně v lednu 1998. Českou republiku přivedl do mezinárodně uznávaných struktur včetně Severoatlantické aliance (NATO) nebo Evropské unie (EU). V únoru 1990 přijal v Praze dalajlamu, který se stal jeho „nejdůvěryhodnějším průvodcem po světě duchovna.“ (Žantovský 2014: 304) Tehdy dalajlama¹¹ poznamenal, že by si Václav Havel „stoprocentně zasloužil“ Nobelovu cenu za mír (Českátelevize.cz 2016a). Nominován byl opakovaně, nikdy ale cenu nezískal. Havlovým nástupcem na postu prezidenta republiky se v roce 2003 stal Václav Klaus.

Václav Havel zbytek života prožil v ústraní převážně na své chalupě na Hrádečku. Zemřel 18. prosince roku 2011.

3.2 Profil: Václav Klaus (1941–)

Václav Klaus se narodil 19. června roku 1941 v Praze do rodiny účetního Václava Klause st. Klausovi se řadili mezi středostavovskou vrstvu obyvatel z pražských Vinohrad. Rodiče Václava Klause nebyli vystudovaní (Klaus a Hájek 2001: 226), ale lpěli na příkladné výchově. „*Výsledkem [pro Václava Klause] bylo systematicky hltat informace, což se stalo jedním z pilířů jeho pozdějšího úspěchu.(...) Po otci Václav Klaus zdědil matematický mozek. To se později logicky promítlo do rozhodnutí jít po gymnáziu na Vysokou školu ekonomickou.*“ (Kopeček 2012: 16–17). Václav Klaus byl příkladným studentem, exceloval ve všech předmětech na střední i posléze vysoké škole. „*Tam už se samozřejmě začala objevovat politika a všechno to dění, které konec padesátých a začátek šedesátých let provázelo.(...) Ted' jsem najednou seděl denně na seminářích s*

¹⁰ Projev přednesl v češtině i angličtině. Sklidil aplaus vestoje. (Havel 1990b)

¹¹ Tibetický dalajlama byl pro Havla „nejdůvěryhodnějším průvodcem po světě duchovna“ (Žantovský 2014: 304) a je jisté, že morální, etické a teologické základy jeho politických názorů pramenily mimo jiné právě z vazeb, které pojily Havla s dalajlamou.

lidmi, kteří byli po stavbě mládeže někde na Slovensku už čtyři roky v KSČ a okamžitě začali schůzovat, vytvářet buňky a fakultní či ročníkové stranické organizace. To byl úplně jiný svět.“ (Klaus a Hájek 2001: 233). V roce 1963 Václav Klaus úspěšně absolvoval studium na obchodní fakultě Vysoké školy ekonomické v Praze, obor ekonomika zahraničního obchodu. Seznámil se tam také se svou budoucí ženou Livií. „Zanesla kolem mne více citu a opravdovosti než chladné racionality. To asi bylo něco, co mně chybělo, respektive nebylo toho u mne k rozdávání.“ (Tamtéž: 341) Záhy poté ho přijali jako interního aspiranta [na doktorské studium] do Ekonomického ústavu Československé akademie věd. „Tam jsem vpadl do studia ekonomie. Tam jsem začal objevovat tu obrovskou oblast našich životů, která mě nesmírně zajímala a pro kterou jsem do té doby neměl metodologickou výbavu.“ (Tamtéž: 26) V roce 1968 mu ústav udělil titul kandidáta ekonomických věd. Mimo to už při studiích hrál v životě Václava Klause velkou roli sport, zejména pak basketbal, který začal hrát už v polovině 50. let a vypracoval se na juniorského reprezentanta Československa. Později se stal nadšeným tenistou i lyžařem (Trunečka, Langr a Koteň 2011).

V roce 1968 založil Václav Klaus Klub mladých ekonomů (Tamtéž: 344). V té době také začal publikovat v Literárních novinách, Listech a týdeníku Zítřek (Kopeček 2012: 22). Tehdy se také dostal do okruhu autorů časopisu Tvář, kde publikoval své ekonomické eseje a kde se poprvé potkal mimo jiné i s Václavem Havlem. Klaus ekonomické vědy studoval také jeden semestr na postgraduálním kurzu v Itálii v roce 1966 a další zahraniční angažmá strávil na Cornellské univerzitě ve Spojených státech v roce 1969 (Klaus a Hájek 2001: 345). Vědeckým pracovníkem v Ekonomickém ústavu ČSAV byl až do výpovědi s nástupem normalizace v Československu. Pak zastával druhořadé posty ve Státní bance československé, v níž v roce 1979 nastoupil do funkce vědeckého tajemníka bankovní pobočky Československé vědecko-technické společnosti a kde pořádal specializované ekonomické semináře, na kterých vystupoval mimo jiné i Miloš Zeman (Tamtéž: 350). „Klaus tak měl nepochybně velkou organizační zásluhu při vytváření myšlenkového podhoubí, bez něhož by rychlé nastartování ekonomické transformace po roce 1989 bylo těžko představitelné.“ (Kopeček 2012: 24). Ze státní banky odešel Václav Klaus dva roky před sametovou revolucí do Prognostického ústavu Československé akademie věd. „Byl to pro mne jistý návrat k akademické činnosti, k jinému pracovnímu stylu (i

když ne úplně k teorii), ke kontaktům se světem ekonomů-reformátorů, ale i velvyslanců a novinářů známých světových deníků. Byly to i první cesty do zahraničí, účasti na konferencích, přednášky na univerzitách.“ (Klaus a Hájek 2001: 351).

V roce 1989 se Václav Klaus stal členem iniciativy Občanské fórum. *„Suverénně vystupující Klaus se z pozice pouhého přihlížejícího rychle přesunul do role aktivního diskutéra neboli fyzicky z hledišť na pódium divadla Laterna magika, kde se hlava fóra tehdy scházela.“ (Kopeček 2012: 28)* Opravdovou politickou dráhu započal Václav Klaus v prosinci roku 1989. Tehdy se stal federálním ministrem financí ve vládě národního porozumění Mariána Čalfy. Do funkce ho 10. prosince 1989 jmenoval ještě prezident Gustáv Husák. Václav Klaus se profiloval jako expert na makroekonomii a finance, byl to monetarista, liberál, inspirovaly ho myšlenky velkého zastánce doktríny laissez-faire Milтона Friedmana (Pehe 2010: 11). V říjnu roku 1991 byl Klaus jmenován místopředsedou vlády ČSFR. Dostal příležitost uskutečnit hlubokou systémovou transformaci československé ekonomiky od komunismu ke kapitalismu. *„Záměrně jsme se tehdy vyhýbali slovu reforma, protože toto slovo bylo nic neznamenajícimi reformami ‚perestrojkového‘, u nás husákovského typu velmi zneváženo.“ (Klaus 2014: 34).* Na konci roku 1990 byl Václav Klaus nadto zvolen předsedou Občanského fóra, což mu zase umožnilo hlouběji se angažovat v politice a po rozdělení OF v únoru 1991 iniciovat založení vlastní politického subjektu – Občanské demokratické strany, jíž se stal prvním předsedou. *„Svým významem se právě rozdělení OF, vytvoření ODS a nastartování klasické stranické soutěže dá považovat za největší polistopadový Klausův přínos.“ (Kopeček 2012: 41).*

Po volbách v červnu 1992 se Václav Klaus stal předsedou vlády České republiky. Zkraje 90. let připravil unikátní systém odprodeje státního majetku cestou tzv. kupónové privatizace. *„Ekonomická transformace musela splnit dva základní úkoly – zprivatizovat zcela postátněnou ekonomiku (a vytvořit systém založený na soukromém vlastnictví) a umožnit fungování trhu, tedy umožnit spontánní jednání ekonomických subjektů – firem i jednotlivců – bez rozsáhlé státní reglementace, bez vodění je za ručičku.“ (Klaus 2014: 48–49).* Krátce po sametové revoluci se Václav Klaus zasloužil o to, aby Mezinárodní měnový fond a Světová banka obnovily Československu pozastavené členství a aby

Československo jako vůbec první postkomunistická země vstoupilo do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Tamtéž: 62). Během letních schůzek v brněnské vile Tugendhat Václav Klaus v roce 1992 dojednal se svým slovenským protějškem Vladimírem Mečiarom rozdělení Československa, k němuž de iure došlo k 1. lednu 1993. „*To, že se pod Klausovým vedením nakonec zdařilo rozdělit společný stát, který se tak jako tak rozpadal, civilizovaným způsobem, bez jakéhokoli násilí, zůstane bezpochyby jedním z nejdůležitějších Klausových zápisů do historie.*“ (Pehe 2010: 52). Podruhé byl Klaus jmenován premiérem po vítězných volbách v červenci 1996. Demisi na funkci předsedy vlády podal po svém v listopadu 1997 po skandálu s nevyjasněným financováním své ODS. V letech 1998–2002 zastával funkci předsedy Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky poté, co se s Milošem Zemanem dohodl na podpoře menšinové vlády jeho ČSSD.¹² V únoru 2003 byl Václav Klaus zvolen prezidentem České republiky. „*Chci být uvážlivým svorníkem na vrcholu pyramidy našeho ústavního systému, nikoli jeho neuralgickým bodem,*“ pronesl při složení slibu v březnu 2003 (Klimeš 2013: 19). V roce 2004 Klaus dovedl ČR do Evropské unie, které ale okomentoval kriticky: „*Chci vyzvat všechny z vás ke svornosti, varovat před nepřiměřeným očekáváním, po němž může následovat deziluze.*“ (Tamtéž: 38) Opakovaně byl Václav Klaus zvolen prezidentem republiky v roce 2008.

Václav Klaus se v posledních letech projevuje jako velký odpůrce globálního oteplování (Pehe 2010: 230) a vícerychlostní Evropy. V roce 2009 výrazně bojoval proti evropské integraci odporem k přijetí lisabonské smlouvy (Tamtéž: 260). V roce 2013 ho na postu prezidenta republiky vystřídal Miloš Zeman. Václav Klaus v roce 2012 založil liberálně-konzervativní think-tank s názvem Institut Václava Klause, jehož cílem je „*rozvíjení politického a ideového odkazu Václava Klause.*“ (Institut Václava Klause 2018)

¹² Tato událost vešla ve známost jako tzv. opoziční smlouva (Nadační fond proti korupci 2016: 24–25).

3.3 Vzájemný vztah Václava Havla a Václava Klause

Václav Havel i Václav Klaus patřili mezi nejvýraznější postavy demokratizačního procesu v Československu a posléze České republice. Právě oni [spolu s Milošem Zemanem] „vytyčili základní trajektorii vývoje společenských vztahů, právě oni k němu postavili i mantinely.“ (Nadační fond proti korupci 2016: 20). Viděno prizmatem uznávané konceptualizace politologa Dankwarta Rustowa (1970: 350–361) se Václav Havel zasloužil o *přípravnou* a *rozhodující* fázi transformačního procesu v Československu na přelomu 80. a 90. let, Klaus hlavně pak o fázi *uvykací*, a to zejména v první polovině 90. let a při rozdělení federace. Příběh dvou Václavů české polistopadové politiky je souborem mnoha životních opozit, které lze vyčíst z už nastíněných profilů. Havel pocházel z rodiny buržoazní, Klaus ze středostavovské. Havel neměl možnost plnohodnotně studovat, Klaus měl tu možnost odjet za učením dokonce do zahraničí. Havel byl disident, spisovatel, umělec. Klaus ekonom šedé zóny, teoretik, sportovec. Biografie mapující životy jednoho či druhého z nich mají o tom druhém obyčejně několik listů či přímo celou kapitolu.¹³

Zřejmě poprvé se Václav Havel a Václav Klaus setkali při angažmá v časopisu Tvář. Havel se stal členem redakční rady časopisu v roce 1965 (Kriseová 2014: 87). Během Pražského jara v roce 1968 do Tváře nastoupil také „slibný mladý ekonom“ (Žantovský 2014: 94), který přispíval ekonomickými analýzami a recepcí aktuální společenské situaci – Václav Klaus (Svoboda 2002). O dvacet let později se oba Václavové viděli znovu, tentokrát už v Koordinačním centru Občanského fóra (Kopeček 2012: 28). „*Setkání to bylo určitě velmi zběžné a hektické, protože když 26. listopadu začalo v Modrém salonku Obecního domu v Praze první jednání mezi delegacemi OF a KSČ, představil Václav Havel tehdejšímu komunistickému premiéru Adamcovi druhého Václava slovy: To je doktor Volf.*“ (Pečinka, Jiránek 2000: 103) Od té doby byli v úzkém kontaktu po celá 90. léta. Václav Havel i Václav Klaus sdíleli jednoznačný názor na demokratickou přeměnu státu, dělily je ale zásadní představy o jeho fungování. Někdejší mluvčí Václava Havla Ladislav Špaček (2012: 83) v knize vydané krátce

¹³ Viz vzpomínky nad Havla od Ladislava Špačka (2012), vydané krátce po Havlově smrti. Michael Žantovský obdobnou kapitolu ve své knize (2014) nadepsal lakonickým titulkem „Jin a jang“.

po Havlově smrti píše: „*S kým prezident vedl celou dobu svého politického působení tichou válku, byl Václav Klaus.*“ Václav Klaus se vžil do role demiurga ekonomické přestavby země, Václav Havel razil cestu mírové politiky s akcentací důležitosti na dodržování lidských práv ve světě. Klaus nastartoval kapitalismus, Havel transformoval politiku. Havel se snažil distancovat od privatizačního procesu a respektoval Klause za dovednosti, které „*sehrál při přechodu k tržní ekonomice, i když byl kritický ke zlatokopectví, sebeobohacování a politické korupci, které proces doprovázely,*“ (Žantovský 2014: 475) přesto bojoval proti většímu zapojení Klause do vyšší politiky, jako prezident pro něj upřednostňoval funkci guvernéra ČNB (Klaus a Hájek 2001: 43).

Klaus byl a je spíše člověkem pragmatickým, byl to pravověrný politik, prosazoval individuální svobody a samohybný trh, kdežto Havel si zakládal více na filozofii, byl ochráncem lidských práv a chtěl toleranci a solidaritu (Fischer 2017). „*Je na druhé straně spravedlivé přiznat, že Havel by se nejspíš nestal prvním českým prezidentem bez Klausovy pomoci. Stejně jako Klaus ochotně přiznával svůj dluh přizvání do Občanského fóra v Listopadu 89.*“ (Žantovský 2014: 474) Václav Klaus věřil v tradiční západní politické uspořádání a ve svobodnou soutěž politických stran, Havel věřil ve společnou dohodu a porozumění na všech úrovních lidského dialogu.¹⁴ Jejich pohledy byly vždy odlišné, což se ukázalo mimo jiné při slavném Rudolfínském projevu v prosinci 1997.¹⁵

Oba státníci a významní muži polistopadové éry Československé a posléze České republiky došli zdánlivého smíru při symbolickém momentu střídání na Pražském hradě na jaře 2003. Klaus tehdy řekl: „*Nedochází k žádnému revolučnímu zvratu. (...) Zahajuji své prezidentství s pocitem, že je na co dobrého navazovat a tím mám na mysli i práci svého předchůdce prezidenta Václava Havla* (Klaus 2003).“ Václav Havel takto přešel v roce 2015 otázku novináře Jiřího Kubíka z Mladé fronty dnes:

Kubík: „Co byste mu [Klausovi] vyčetl? I když tuším, že tahle otázka spíš zůstane bez odpovědi. Pletu se?“

Havel: „Nepletete.“ (Kubík 2010)

¹⁴ Klaus se po smrti Václava Havla ostře vymezil vůči Václavu Havlovi, když řekl, že Havel byl „*reformním komunistou*“ a „*nenáviděl politické strany*“. (Kubík Jiří a Dolejší Václav 2014).

¹⁵ Havel v něm zkritizoval důvěryhodnost financování politických stran, především ODS. Vyvrcholila tak politická krize, po níž premiér Klaus podal demisi (Pehe 2003).

Václav Klaus pak na smutečním shromáždění k uctění památky prezidenta Václava Havla řekl: „*S jeho jménem [Václava Havla] navždy zůstane spojena naše sametová revoluce a éra obnovy svobody a demokracie.(...) Byl přesvědčeným zastáncem a obhájcem hodnot humanity, demokracie a lidských práv a těžce nesl jejich nerespektování některými diktátorskými režimy současného světa.*“ (Klaus 2011b)

3.4 Analýza textů

Pro potřeby diskurzivní analýzy považuji za nejdůležitější tři texty (odpovídající výběrovým kritériím) týkající se postojů Václava Havla k Číně tyto:

- 1) Projev prezidenta republiky Václava Havla k 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv, který Václav Havel přednesl v ženevském Paláci národů ve Švýcarsku dne 16. března 1998 (Havel 1998).
- 2) Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro tchajwanský deník United Daily News, na jehož otázky Václav Havel odpověděl písemně 2. srpna 2000 (Havel 2000).
- 3) Dopis, který Václav Havel poslal 4. června 2002 čínské malířce a následovnici Falun Gong Zhang Cuizing (Havel 2002).

Obdobně jsem postupoval při výběru stěžejních textů pro diskurzivní analýzu postoje Václava Klause k Číně a zvolil jsem následující:

- 1) Článek prezidenta republiky Václava Klause nazvaný Před návštěvou v Číně a uveřejněný v Mladé frontě dnes 8. dubna 2004 před oficiální návštěvou Čínské lidové republiky (Klaus 2004).
- 2) Dementi z roku 2008 uveřejněné na stránkách Klaus.cz v reakci na článek novináře Jana Štětky Když Klaus váhá z časopisu Ekonom (Štětka 2008a).
- 3) Předmluvu prezidenta republiky Václava Klause ke knize Víta Vojty Čínský svět: jak porozumět současné Číně, čínskému chování a myšlení (Klaus 2011a).

3.5 Postoje Václava Havla a Václava Klause k ČLR

Vzhledem k výše nastíněným životním příběhům obou prezidentů je očekávatelné, že jejich texty budou tuto skutečnost reflektovat. Tedy že se zaměří právě na ta témata, která jsou jim blízká a u kterých se cítí oprávněni je komentovat.

3.5.1 Václav Havel a ČLR

Otázka lidských práv je dominantním tématem textů, projevů a vystoupení Václava Havla. Reprezentativním zástupcem je například Havlův projev k 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv, který Václav Havel přednesl v ženevském Paláci národů ve Švýcarsku dne 16. března 1998 (Havel 1998). Bývalý český prezident v něm říká, že *„hromadné porušování základních lidských práv, mezi něž bezesporu patří i právo na život, je totiž začasťe ospravedlňováno státními či národními zájmy, a stává se bohužel každodenní realitou, kterou v posledním desetiletí sledujeme téměř v přímém přenosu.“*

Tento text autor práce považuje mezi Havlovými projevy ke zkoumané problematice za nejdůležitější a věnuje mu největší pozornost. Bezprostředním kontextem komunikační události v sociokulturní praxi je v tomto případě 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv, k jehož připomínce Václav Havel přednesl projev v ženevském Paláci národů ve Švýcarsku. Řádem diskurzu je zde promluva státníka na mezinárodní konferenci. Podle diskurzivní praxe, jak navrhuje Fairclough (1992: 232), autor této práce na následujících řádcích posoudí státnický projev, který má ve své nezkrácené podobě svou typickou stavbu včetně formálních náležitostí [jako oslovení na začátku a poděkování na konci]. V některých pasážích text nicméně silně inklinuje k úvaze [především ve třetím a čtvrtém odstavci, kde Havel zmiňuje: *„Jsem přesvědčen, že nejhlubší kořeny toho, co dnes nazýváme lidskými právy, tkví mimo nás, nad námi, kdesi hlouběji než ve světě lidských smluv, v prostředí, které bych pro jednoduchost nazval metafyzické“*] a eseji [v závěrečné pasáži Havel říká, že *„západní standardy lidských práv jsou de facto moderní aplikací křesťanských zásad. Ale zvenčí se to tak nejeví, a pokud by se to tak jevílo, mohlo by to být ještě horší, protože by to bylo vnímáno jako civilně maskovaný náboženský imperialismus“*].

A priori nastavený politický diskurz Havel v textu často překračuje. „Častokrát si kladu otázku, proč vlastně má člověk právo na nějaká lidská práva, a často se nad tímto tématem v různých projevech zamýšlím,“ je část projevu věnovaná čistě filozofickému uvažování a nemá s politickým diskurzem nic společného. Svým stylem proto materiál neodpovídá běžným projevům státníků, protože zde zvolený kongruentní diskurz (viz Merta 2007: 35) je spíše filozofický než politický, což je typickým rysem u většiny Havlových textů. Pochopitelně to vychází z filozofického uvažování Václava Havla, který jakožto myslitel ve svých spisech často navazoval na práci profesora Jana Patočky, jak ostatně zmínila kapitola věnovaná životu Václava Havla. Politický diskurz je zde přesto jasně patrný a dominuje mu téma lidských práv. Václav Havel v textu dále čerpá i z jiných diskurzů, např. náboženského, když popisuje vnímání dokumentů zajišťujících základní lidská práva mimo euroamerický svět jako příliš „sekulární“, označuje je za „moderní aplikaci křesťanských zásad“, v duchovní pasáži o lidské důstojnosti ve čtvrtém odstavci si propůjčuje tvrzení: „Člověk tu je k obrazu božímu.“ Právě výběr slov prozrazuje, z jakých diskurzů je v textu čerpáno (Merta 2007: 39).

Nosným tématem textu je už zmíněná otázka lidských práv a jejich obrana, jde zároveň o stěžejní téma celoživotní práce Václava Havla, které jistě pramení z útlaku a perzekuce, kterým čelil za totalitního režimu v Československu. Potvrzuje to například i Havlův bývalý poradce pro Asii Stanislav Slavický (2017), dnes konzultant Nadace Forum 2000, když říká: „*Postoj Václava Havla i později v roli prezidenta České republiky k dodržování lidských práv v Číně a Tibetu byl dlouhodobě pevný a vytrvalý, s kořeny v šedesátých letech a sedmdesátých letech – kdy se formoval jeho osobnostní postoj k nápravě lidskoprávních poměrů v komunistickém Československu, před sovětskou okupací a za normalizace –, což vedlo k vydání manifestu Charty 77. To, co reflektoval se svými stoupenci v té době – a za což nesl tvrdé osobní následky – se později promítlo i do vztahu k podobnému osudu svobodomyšlných lidí všude po světě.*“ Připomeňme v této souvislosti, že Havel (1990a: 50) popsal důvody vzniku Charty 77 jako reakci na období „*totální deprese, apatie, únavy, beznaděje.*“ Někdejší ředitel politického odboru Václava Havla v letech 1999–2003 Pavel Fischer v rozhovoru (2017) s autorem této práce říká, že Václav Havel neměl strach říkat věci, které se říkat nesměly, což se stalo jeho charakteristickou

vlastností i po sametové revoluci. „*I proto byl ochoten o složitých tématech mluvit s odzbrojující přímočarostí,*“ poznamenává Fischer.

Havel je v projevu k 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv mimořádně citlivý a apeluje, aby téma lidských práv a zaštiťujícího dokumentu Všeobecné deklarace lidských práv nebylo odsunuto v mezinárodním diskurzu na „*druhou či třetí kolej jakožto téma nevhodné či politicky neperspektivní.*“ Doslova zmiňuje, že situace v Tibetu je prizmatem této roviny události „*neobhajitelná*“. To působí sémanticky jako podobné definitivum ve vztahu k prostředí a času jako v případě pojmů popisujících 70. léta v Československu. Shoda výstavba této obhajoby je jistá. Jakousi zkušenostní vazbu na události v Tibetu potvrzuje také už zmíněný Pavel Fischer (2017): „*Pro Václava Havla byla otázka lidských práv zásadní. Vzhledem k jeho zkušenosti s tím, co dokáže prostá solidarita, zůstával velmi vnímavým ke všem, kdo od něj očekávali nějakou pomoc a porozumění. Bylo vcelku jedno, odkud přicházeli. U Tibetu to však bylo jiné. A to tím, kým pro něj byl dalajlama. Poznal ho na podnět svého osobního tajemníka Saši Neumanna. Jejich vztah se stal výjimečný. I proto Václav Havel nosil Tibet skutečně ve svém srdci.*“ Připomeňme, že české kontakty s Čínou po roce 1989 výrazně ochladly právě kvůli návštěvě tibetského dalajlamy, jak se píše v kapitole Vývoj české polistopadové politiky k Číně. S Havlem měli velmi blízký vztah. Třebaže Václav Havel nebyl věřící, byl „*člověkem víry*“, jak ho v biografii popisuje Michael Žantovský (2014: 404). Dalajlama byl pro Havla „*nejdůvěrnějším průvodcem po světě duchovna*“ (Tamtéž: 304) a je jisté, že morální, etické a teologické základy jeho politických názorů pramenily právě z vazeb, které pojily Havla s dalajlamou.

Úryvek vybraného textu je autorský, Václav Havel si na rozdíl od jiných státníků psal své projevy sám, přestože to dělal podle výpovědí svých spolupracovníků nerad. „*Nebyla to tvorba, která by tryskala z tvůrčího přetlaku inspirace, jako u jeho dřívějších divadelních her a esejí.*“ (Špaček 2012: 76) Samotný text je poměrně koherentní a má dramatickou výstavbu, sestává ze tří částí, z nich první je o načrtnutí problematiky dodržování lidských práv v mezinárodním kontextu, respektive jejich porušování ve vybraných zemích, včetně zmíněné „*neobhajitelné situace v Tibetu*“. Druhá část tematicky rozebírá hledání podstaty lidských práv. Třetí, závěrečná, se vrací k nutnosti obrany lidských práv v nastávající éře multikulturality a světa, který „*je sice obepínán jednou jedinou*

globální civilizací, který je však zároveň založen na rovnoprávné koexistenci mnoha stejně mocných kulturních či náboženských či civilizačních okruhů.“ Podle už citovaného Ladislava Špačka (2012: 77), mluvčího Václava Havla v letech 1992 až 2003, Havel někdy užíval „*neotřelá spojení nebo neologismy, nová slova, která vytvořil nebo jim dal nový význam.*“ Platí to i pro mnohačetná slovní spojení jako „*mravní imperativ*“ nebo „*civilně maskovaný náboženský imperialismus*“ použítá ve výše uvedeném textu, které podtrhují literární cit autora-spisovatele.

Při studii datového korpusu ve vymezeném období jsem zjistil, že Václav Havel nejenom při vykonávání prezidentské funkce v letech 1993–2003, ale i nikdy předtím či potom ve svých projevech, rozhovorech, promluvách, knihách ani jiných mediálních výstupech Čínu doslovně téměř nezmiňoval. Věnoval se především sporným tématům jejího zájmu. Pokud Havel Čínu přímo jmenoval, tak jen útržkovitě a v bodech nebo když k tomu byl přímo vyzván. Tak jako při rozhovoru pro tchajwanský list United Daily News (2000), který byl uskutečněn při příležitosti zvolení nového tchajwanského prezidenta Chena v březnu roku 2000. Řádem diskurzu je zde rozhovor se státníkem.

Tento text je svým žánrem epistolární rozhovor uskutečněný na základě předem zasláných otázek a následně zpět odeslaných odpovědí. V textu je proto zřetelně označeno číslování otázek i jejich tematizace [viz 1. Lidská práva, 4. Komunismus, 5. Tchaj-wan]. Respondent má v takovém případě pochopitelně větší čas na promyšlení odpovědi a tomu odpovídá i srozumitelnější podání textu bez komplikovaných odboček v projevu mluveném. Využívaný diskurz je v tomto konkrétním případě silně politický, Václav Havel se snaží své odpovědi odosobnit [až na pasáž týkající se jeho osobního názoru na posilování „*atmosféry důvěry*“ mezi Tchaj-wanem a kontinentální Čínou] a dodržet diplomatickou nótu s oficiálními stanovisky země, kterou zastupuje. Potvrzují to vyjádření jako: „*Je v našem nejlepším zájmu, aby v oblasti Tchajwanské úžiny byl zachován mír, bezpečnost a stabilita*“ nebo „*Dialog mezi oběma stranami proto musí zůstat nadále otevřený*“. A zejména pak závěrečné dvě věty: „*Česká republika respektuje politiku jedné Číny. Mezinárodní postavení Tchaj-wanu může být pouze vyřešeno po důsledných konzultacích s kontinentální Čínou.*“

Úryvek z rozhovoru Václava Havla pro tchajwanský deník United Daily News má tři na první pohled oddělené části spojující téma lidských práv v

názorech Václava Havla na Tchaj-wan. Václav Havel vítá zvolení nového tchajwanského prezidenta, který je podle Havla „zárukou“, že Tchaj-wan bude pokračovat v nastoupené cestě demokracie, pro kterou je ochrana lidských práv „nedělitelnou součástí“. Havel používá jednoduchá, stručná vyjádření, která jsou pro jeho jinou tvorbu spíše atypická, nacházejí však svou sémantickou hloubku. Je třeba znovu zmínit kýženou „atmosféry důvěry“ v zahraniční politice jakožto nejcitlivějšího tématu čínsko-tchajwanských vztahů při posouzení politiky jednotné Číny. Na tomto textu je znovu patrné, jaký důraz Václav Havel přikládá zachování lidských práv, přestože zdůrazňuje respekt k politice jedné Číny. „*Měl osobní tvrdou zkušenost z komunistické praxe omezování svobody a vynucování společenské poslušnosti, měl také silnou empatii k osudům statisíců perzekuovaných lidí v ČLR,*“ podtrhuje znovu Stanislav Slavický (2017). Dodržování respektu k politice jedné Číny je v souladu s oficiální zahraniční politikou, kterou vytváří vláda, respektive ministerstvo zahraničí. V době uskutečnění rozhovoru se v Koncepci zahraniční politiky České republiky (2000) doslovně píše, že ČR „*rozvíjí s Tchaj-wanem hospodářské a kulturní vztahy na nevládní úrovni v duchu politiky jedné Číny*“ a že Tchaj-wan už od konce 40. let nepatří pod jurisdikci ČLR.

Slavický podotýká, že respekt Václava Havla v Číně byl značný: „*Tím, že Václav Havel veřejně kritizoval lidskoprávní poměry v ČLR, již po událostech na Tchien-an-menu¹⁶ a později jako prezident, vyvolávalo to přirozeně řadu protestních nót, posílení diplomatického personálu ČLR v Praze, který měl lépe vysvětlovat poměry v Číně, v Tibetu a vztah k Tibetu a Tchaj-wanu.*“ Česko v očích mezinárodního zájmu Čínské lidové republiky mimo to nabývalo na významu se zahájením přístupových rozhovorů s Evropskou unií před samotným vstupem do evropského společenství v roce 2004 (Fürst 2010: 56).

„*Pokaždé mě velmi zarmoutí a zasáhne zpráva o zacházení, jakému se dostává lidem praktikujícím učení Falun Gong od čínských úřadů.*“ To je začátek dopisu, který Václav Havel poslal 4. června 2002 čínské malířce a následovnici Falun Gong Zhang Cuiying (Havel 2002). V této konkrétní komunikační události jde o dopis, respektive přepis dopisu. Žánrově odpovídá epistolární formě se

¹⁶ Tchien-an-men nebo česky náměstí Nebeského klidu. Mezi 15. dubnem a 4. červnem zde došlo k masakru několika tisíc studentů. Téma je v Číně dodnes tabu (Českátelevize.cz 2016b).

všemi formálními náležitostmi. Formátem se podobá spíš důvěrnému projevu státníka k čínské opozici. Téma je zde mnohem osobnější, respektive zdůrazňuje spíše Havla-člověka než Havla-prezidenta jako v rozhovoru pro United Daily News. Havel v dopise pro Zhang Cuiying zmiňuje: *„Cítím hlubokou solidaritu s Vámi, stejně jako se všemi lidmi, kteří se díky svému přesvědčení stanou terčem násilí, útlaku a pronásledování.“* Havel v textu dále deklaruje, že bude ve svém úřadě dál proti porušování lidských práv ve světě bojovat. Nejpodstatnější je v tomto případě následující sdělení: *„Jako prezident České republiky i jako její občan zůstávám nadále znepokojen stavem lidských práv v ČLR a toto téma se snažím neustále otevírat.“* Vůli nekonečného životního boje za dodržování lidských práv v Číně podtrhuje i Havlův dlouholetý spolupracovník Pavel Fischer (2017): *„Václav Havel si dobře uvědomoval, že svou politikou Čínu může provokovat, ale že si ho nakonec budou vážit, pokud si dál povede svou. (...) Václav Havel se nebál. Jeho ochota vyslovit i to, co se říkat nesmělo, se stala hlubokým rysem jeho povahy i po listopadu 1989.“* Je zřejmé, že tvrdá zkušenost z komunismu se na Václavu Havlovi odrazila v silné empatii k osudům perzekuovaných lidí v Čínské lidové republice, jak potvrzuje i bývalý Havlův poradce pro Asii Stanislav Slavický: *„Vždy říkal – parafrázuji: Když vidím, jak jsou pronásledováni svobodomyšlní lidé kdekoliv po světě, mám povinnost zastat se jich. A tím také vrátit to úsilí a solidaritu těm, kdo se v době naší perzekuce za komunismu brali za nás.“*

3.5.2 Václav Klaus a ČLR

Jak bylo v kapitole o vývoji české polistopadové politiky vůči Číně zmíněno, Václav Klaus do Číny jako prezident České republiky vyrazil na oficiální návštěvu dvakrát, přičemž poprvé v roce 2004, rok po svém jmenování pro první období prezidentského mandátu. Před zahraniční cestou do Číny Klaus ke zkoumané problematice sepsal svůj zřejmě nejdůležitější text pro tuto práci (Klaus 2004). Píše v něm mimo jiné: *„Čína je mimo jakoukoli pochybnost jednou z nejvýznamnějších zemí současného světa.“*

Článek uveřejněný v Mladé frontě dnes a později i na internetových stránkách Institutu Václava Klause je sám o sobě uceleným poznatkem postoje Václava Klause k ČLR. Tento text autor této práce považuje z trojice zkoumaných

příspěvků od Václava Klause za nejdůležitější, a věnuje mu proto největší pozornost. Bezprostředním kontextem komunikační události v sociokulturní praxi je zahraniční návštěva Václava Klause v Číně. Řádem diskurzu je novinový článek, který tehdejší prezident republiky Václav Klaus uveřejnil na vysvětlenou, s jakými představami a jakým plánem jede jako první polistopadový prezident na zahraniční cestu do Čínské lidové republiky. Text se skládá ze sedmi odstavců včetně perexu, které Václav Klaus dělí do tří částí. V první, úvodní pasáži [v prvních třech odstavcích] Klaus Čínu představuje čtenáři, uvádí, že „*je to jedna z nejrychleji se rozvíjejících ekonomik na světě,*“ a zmiňuje, že je ČLR proto také „*oprávněně věnována odpovídající pozornost.*“ Ve druhé části citovaného textu [prostřední dva odstavce] popisuje, jak do té doby na Čínu nahlížely politické elity polistopadové České republiky. A ve třetí [zbývající dva odstavce] objasňuje, jak k dialogu s Čínou hodlá přistupovat – „*Svět potřebuje přátelskou a spolupracující Čínu a normální vztahy s ní potřebuje i Česká republika.*“

Příspěvek je stejně jako dva následující autorský, využívá částých publicismů, ale nehýří přemírou kreativnosti nebo hlubší dramatizace. Jedná se o text publicistického žánru s jasně daným formátem [nadpisem, perexem a stavbou: úvod, stať, závěr]. Diskurz článku je ekonomicko-politický. Převažující politický rozměr textu rozvádějí zejména pasáže, v nichž se Klaus pouští do náčrtu diplomatického dialogu s Čínou, kde například popisuje, že „*ve vztazích k ČLR nelze rezignovat na naše přesvědčení o přednostech standardních demokratických principů a výsostného postavení jednotlivce ve společenském mechanismu.*“ Klaus klade důraz na vzájemný respekt v dialogu, připomíná, že pohled českých elit se vyprofiloval ve dva zjednodušené postoje, z nichž ani jeden podle něj není správný. To za Klause potvrzuje i Martin Slaný (2017), někdejší ekonomický poradce Václava Klause. „*První [z pohledů českých elit po roce 1989 na Čínu] říká, že prioritou jsou ekonomické vztahy a jedinečná šance na využití potenciálu obrovského čínského trhu, proto se na nic jiného neohlížeje, zapomeňme na občanská/lidská práva, o politiku se nestarejme a rozvíjejme hlavně/jen byznys. Druhý naopak říká, že ve vztahu k Číně můžeme setrávat v přezíravém opovržení majitelů jedné jediné pravdy a mesiášů lidských práv, a jako jediný politicky přípustný postoj je ignorování, povýšené mentorování nebo drobné politické provokace.*“ Václav Klaus (2004) odmítá oba dva postoje [z nichž ten první poměrně přesně odpovídá skupině fascinovaných podle kategorizace názorů

českých polistopadových elit podle sinologa Rudolfa Fürsta (2010)] jako zjednodušené, a tudíž nesprávné. Podle něj jednak Česká republika nemůže opomenout základní evropské demokratické principy¹⁷ a jednak je nesmyslné se nepokusit o dialog, v němž budeme druhou stranu respektovat. „*Svět potřebuje přátelskou a spolupracující Čínu a normální vztahy s ní potřebuje i Česká republika,*“ píše Klaus (2004). Není přitom pravda, že by Klaus přitakával totalitnímu režimu v zemi. Na pravou míru to uvádí Martin Slaný v rozhovoru s autorem této práce: „*Václav Klaus byl od mládí odpůrcem komunistického režimu a na vlastní kůži poznal, co znamená porušování lidských práv totalitním režimem, z čehož pramení i jeho osobní vnitřní vnímání čínské reality.*“

Částečně přítomný ekonomický diskurz abstrahuje od konkrétních čísel, což může působit vzhledem k povaze jiných Klausových textů a zejména pak knih¹⁸ atypicky, nicméně lze usuzovat, že text autor korigoval z povahy média, který ho otisklo. Klaus se proto omezuje na obecná ekonomická stanoviska, kdy například popisuje, že ČLR je „*po několik desetiletí jedna z nejrychleji se rozvíjejících ekonomik na světě*“. Ekonomický úspěch Číny v posledních letech až desetiletích je ostatně stěžejním tématem textu, v němž Klaus vybízí k posílení vzájemné spolupráce. „*(Čína) je prvořadým hráčem na globální scéně, je stálým členem Rady bezpečnosti OSN, je jadernou i kosmickou velmocí. Je státem, o němž se všeobecně soudí, že jeho váha ve světě dále poroste a že bude spoluutvářet hlavní kontury světa v 21. století.*“ Klaus v této části poměrně realisticky hodnotí hospodářské úspěchy Číny a zároveň odhaduje další ekonomický vývoj. Reálné HDP ČLR i přes klesající rychlost stabilně roste poslední desítky let, loni dosáhlo 11,2 bilionu dolarů (WorldBank 2018). Ekonomický rozměr Klausových cest do Číny označil bývalý vedoucí Kanceláře prezidenta republiky Václava Klause Jiří Weigl (2017) za velmi prospěšné. Podle něj šlo konkrétně v roce 2004 o „*navázání normálních vztahů a otevření čínského trhu pro český byznys*“.

Text je členěný přes výběr pozitiv Číny k negativům asijské velmoci, které Klaus (2004) přiznává a uvědomuje si je. „*Je to země, v níž má monopol na*

¹⁷ Václav Klaus přesto sklízel kritiku za jednání v Číně kvůli mlčení v otázce lidských práv, což vyústilo například ve výzvu Strany zelených, aby Kancelář prezidenta republiky zveřejnila rozhovory na téma lidských práv s čínskou stranou (Novinky 2004). Petr Hájek za tiskový odbor rozhovory nezveřejnil, ujistil však, že téma lidských práv v agendě jednání bylo (Tamtéž).

¹⁸ Například O tváři zítřka (Klaus 1991) nebo Obhajoba zapomenutých myšlenek (Klaus 1997).

politickou moc i nadále jedna jediná strana. Je to země, která se ve své vnitřní politice neřídí námi zastávanými principy parlamentní pluralistické demokracie a námi chápaného konceptu občanských práv.“ Klaus a priori nevyzdvihuje potírání lidských práv v Číně jako důležitý mezník v dialogu s ČLR, zároveň podtrhuje, že Čína nesdílí totožnou vizi dodržování lidských práv. Klaus toho času ani dříve nebo později obě hlediska nerad spojoval, uvádějí Petr Fiala a František Mikš v Úvahách o české politické krizi (1998: 56): *„Václav Klaus striktně odmítá negativistické vidění trhu, respektive pokus postavit trh do protikladu k etice, morálce a kultuře a prohlásit ho za něco nižšího. Je pro něj nepřijatelné hovořit o tom, že ‚etika stojí nad trhem‘, neboť trh pokládá za ‚obecný systém horizontálních vztahů, vztahů svobodných a rovnoprávných jedinců, kde si lidé svobodně vybírají, kde spolu uzavírají svobodné smlouvy a kde díky tomu realizují své touhy, svá přání, své potřeby, své preference‘.*“ Mikš a Fiala (Tamtéž: 54–55) zároveň podotýkají, že není pravda, že by si Václav Klaus důležitost hodnot mimo ekonomickou rovinu neuvědomil, jejich podstata pro něj ale není slučitelná s tržními principy. Připomeňme, že sám Klaus byl kulturně angažovaný v časopise Tvář (Svoboda 2002). Velmi trefně popisuje tento problematyczny kulturně-ekonomický vztah bývalý ekonomický poradce Václava Klause Martin Slaný (2017). Rozděluje pojmy ekonomické svobody a demokracie a opětovně je spojuje v tvrzení, že *„vztah ekonomické svobody a demokracie bychom mohli shrnout následujícími kauzálními vztahy: vyšší míra ekonomické svobody \rightarrow vyšší ekonomická vyspělost země \rightarrow větší občanské a politické svobody (vyšší stupeň demokracie).*“ Taková ekonomická rovnice fungovala i pro Klause, což ostatně názorně demonstruje Klausova účast v revolučním dění roku 1989, kdy se zasazoval o ekonomické reformy, prostřednictvím kterých pak usiloval o demokratizaci země. Tehdy spoluvytvořil *„myšlenkové podhoubí“*, jak uvádí politolog Lubomír Kopeček (2012: 24), které výrazně přispělo k ekonomické transformaci, a tudíž i demokratizaci země.

Dalším analyzovaným textem je Klausovo dementí z roku 2008, uveřejněné na stránkách Klaus.cz v reakci na článek novináře Jana Štětky Když Klaus váhá z časopisu Ekonom (2008a). Štětkův text je bezprostředním kontextem komunikační události [Klausovy odpovědi] v sociokulturní praxi. Novinář Jan Štětka v něm osočuje prezidenta Václava Klause z toho, že nijak

nereagoval na „*běsnění čínských úřadů v okupovaném Tibetu*“. V březnu 2008 bezpečnostní síly ČLR potlačily nenásilné protesty Tibetců, kteří vyšli do ulic ve vzpomínce na neúspěšné povstání proti Číně v roce 1959 (Strašíková 2011). Štětka (2008a) píše, že Václav Klaus se spíš vyfotí „*s pandou v náručí než s dalajlámou u jednoho stolu*“, což je prý ale pochopitelné, protože „*těžko může Václav Klaus dávat najevo být i jen symbolickou solidaritu s bouřícím Tibetem, když v Číně vlastnoručně otevíral dveře delegaci českých velkopodnikatelů, například z mocné PPF.*“

Klausova oponentura s názvem „*Co Klaus neřekl a pan Štětka o něm šíří – dementi č. 29*“ (Klaus 2008) je glosou předcházejícího článku, jde o přímou oponenturu. Diskurz je politický, až rozvolněně publicistický, kdy Klaus využívá slov jako „*ostrovtip*“ [který si Klaus podle Štětky (2008a) údajně „*brousí na neužitečných pseudoproblémech*“] nebo spojení „*ohňostroj jedovatých šípů*“ [které podle Klause Štětka ve svém článku vystřelil proti jeho osobě] a podobně. Václav Klaus následně v šesti bodech vyvrací nebo upřesňuje informace uveřejněné ve Štětkově příspěvku, respektive poskytuje zde vlastní názor na věc. Autor této práce vybírá dva nejpodstatnější body Klausovy reakce (2008) pro účely této práce v nezkrácené podobě:

1) „*Přeji obyvatelům Tibetu elementární demokratická práva, mezi nimi právo na demonstraci.*“

2) „*Tamní existující problémy nevyřeší ani násilí úřadů vůči tibetským mnichům, ani rabování a zapalování obchodů Číňanů ve Lhase.*“

Klaus dlouhodobě říká, že obhajuje základní lidské svobody: „*Úctu k člověku – jako k neopakovatelnému svobodnému jedinci, jehož práva a svobody mají být státní mocí a byrokracií omezovány v míře co nejmenší – považuji za rozhodující prvek rozumného společenského uspořádání.*“ (Klaus a Weigl 2013: 33) Na druhou stranu patří k odpůrcům takzvaného lidskoprávního fundamentalismu a jeho zneužívání ve vztahu k Číně, jak zmiňuje Weigl (2017): „*Jako pragmatický politik ví, že čínská realita je daleko složitější, že modernizace této gigantické země je nevyhnutelně dlouhý proces s nesmírnými obtížemi a riziky, která mohou mít globální dopady.*“ Klaus nadto podporuje politiku jednotné Číny (Weigl 2017), která spočívá v uznávání jedné vládnoucí entity nad

celou kontinentální Čínou i Tchaj-wanem (Sinopsis 2018). Přestože to je dlouhodobé oficiální stanovisko české vlády, tak prezentace navenek je vlivem paradiploomatických jednání od 90. let nejasná (Fürst 2010: 41).

Třetím analyzovaným textem je předmluva prezidenta republiky Václava Klause ke knize Víta Vojty *Čínský svět: jak porozumět současné Číně, čínskému chování a myšlení* (Klaus 2011a). Autorem této knihy je sinolog a tlumočnick Vít Vojta, který doprovázel státní návštěvy a zná se tak i s Václavem Klausem (Lukavec 2012). „*S autorem knihy jsem se po léta potkával, pracovní i lidsky, absolvoval se mnou též dvě dlouhé cesty do Číny a východní Asie,*“ potvrzuje sám Klaus (2011a). Vydání této knihy je i bezprostředním kontextem komunikační události v sociokulturní praxi.

Diskurz textu je historicko-politický s přesahem do vlastních zkušeností z řady návštěv Číny. Zásadním tématem je představení Číny jako moderní země a ekonomické velmoci. Klaus uvádí, že: „*Čína došla do svého současného stadia a vynutila si pro sebe celosvětově důležitou roli po krůčcích během tisíciletí své starší historie a skokově v moderních dějinách.*“ Podotýká, že není divu, že naše domácí zkušenost [s komunistickým režimem] by mohla vést k mylným závěrům na zemi, která prošla za poslední desítky let velkou změnou. Václav Klaus prezentuje zemi, kterou několikrát navštívil a která není taková, jak si ji Západ představuje, a říká: „*Myslet si, že pochopíme tento mnohonárodní celek, fakticky jednu civilizaci, položíme-li na ni mřížku požadavků civilizace Západu, pak ztroskotáme.*“ Jiří Weigl k tomuto dodává: „*Václav Klaus byl vždy přesvědčen, že ČR má s Čínou mít normální partnerské vztahy, tj. přestat Čínu ignorovat, či se k ní dokonce chovat nepřátelsky, což byla ‚havlovská politika‘ 90. let, uznat, že se jedná o nastupující supervelmoc, gigantický trh a dílnu světa, a udržovat s ní proto přátelské vztahy jako suverénní a sebevědomá země.*“¹⁹ Klaus otevíral do Číny ekonomické dveře, což považoval dlouhodobě za „*konstantu*“ české politiky (Klaus 1997: 207) s tím, že prioritní jsou vztahy s Evropou, pak s Evropskou unií, dále transatlantické spojenectví a teprve čtvrtou rovinou vztahy s Čínou a dalšími velmocemi, včetně Ruska (Klaus 2007: 45). Sám Klaus (2011a) v textu potvrzuje,

¹⁹ Klaus prizmatem tohoto měřítka spadá pod tzv. autonomistický postoj vůči Číně (Waisová 2011: 156), který zahrnuje „*popírání univerzality lidských práv a ekonomický pragmatismus*“.

že ho Čína oslovila: „*Především významnou řadou hospodářských opatření, svým dynamickým tempem a velkým lidským nasazením.*“

3.6 Komparace postojů s užitím teorie

Václav Havel jakožto spisovatel, disident a později státník světového významu, poslední československý prezident a první hlava státu samostatné České republiky celý život obhajoval dodržování lidských práv. Z práce a analyzovaných textů je zřejmé, že se Václav Havel zastával utlačovaných disidentů komunistického režimu přímo v Číně, ale i v Tibetu nebo na Tchaj-wanu. Na jeho textech i s ohledem na neúčast na žádné ze zahraničních návštěv v Číně je naprosto zřetelný Havlův jednoznačně odmítavý postoj ke spolupráci se zemí, která podle některých humanitárních organizací nedodržuje lidská práva.²⁰ Po studii textů, projevů a vystoupení Václava Havla, jeho života a přístupu k Číně, autor této práce dospěl k názoru, že projevy Václava Havla jsou nejenom vedeny často metafyzicky a dominuje jim právě téma lidských práv, ale směřují k zásadní manifestaci absolutní priority humanistické podstaty člověka.

Oproti tomu u textů Václava Klause, který je jakožto významný ekonom, politik, zakladatel Občanské demokratické strany, později federální ministr financí, první český premiér, dlouholetý předseda ODS a druhý prezident České republiky spojen především s ekonomickými otázkami ve vztahu k Čínské lidové republice, je zřetelný důraz na potenciální hospodářskou výměnu a navození ekonomicky výhodných vztahů mezi oběma zeměmi. Klaus rozebírá ve svých textech převážně ekonomická hlediska prospěchu ze vzájemného obchodu, které v Havlově rozmluvách chybí. Byť někdejší ředitel politického odboru kanceláře prezidenta Havla Pavel Fischer (2017) tvrdí, že „*někdy bychom měli umět zakalkulovat, kolik nám zásadový postoj na mezinárodní scéně může přinést zisků dokonce v samotném byznysu*“ a naráží tak na navozování ekonomicky výhodných kontaktů například u čínských oponentů na mezinárodní scéně (viz zmiňovaný příklad Tchaj-wanu). Nehledě na to, že vysoký kredit Václava Havla u čínských protějšků znamenal podle Stanislava Slavického (2017) „*výrazné*

²⁰ Autor této práce znovu připomíná, že Čínu za nedodržování lidských práv dlouhodobě kritizují například organizace Human Right Watch či Amnesty International. Od roku 1979 opakovaně i Evropský parlament (Fürst 2010: 25).

zrychlení ekonomické výměny“.²¹ Klaus se oproti tomu ve svých promluvách výrazně méně věnuje otázkám lidských práv, neprezentuje tak přesvědčivý názor, a hlavně na ně neklade takový důraz. Jak vyplývá z výpovědí jeho bývalých spolupracovníků v úřadě, není však pravda, že by otázky lidských práv opomíjel úplně. „*Václav Klaus byl od mládí odpůrcem komunistického režimu a na vlastní kůži poznal, co znamená porušování lidských práv totalitním režimem, z čehož pramení i jeho osobní vnitřní vnímání čínské reality,*“ podotýká bývalý Klausův kancléř Jiří Weigl (2017).

Oba prezidenti si byli velmi podobní v názoru na zachování základních lidských svobod. „*Václav Klaus vždy akcentoval občanské svobody, nikoli automatizaci nárokových tzv. lidských práv,*“ říká Martin Slaný (2017), bývalý ekonomický poradce Václava Klause. „*Pro Václava Havla byla otázka lidských práv zásadní,*“ uvádí Pavel Fischer, bývalý ředitel politického odboru kanceláře prezidenta Václava Havla. Oba dva prezidenti se nicméně výrazně lišili v tom, jak moc jejich projevům toto téma dominovalo. Vyplývá to samozřejmě z Havlovy disidentské minulosti a Klausova ekonomického vzdělání. Ukázalo se ale, že není možné stavět názorový proud černobíle. Podpora lidských práv automaticky neznamená zavržení ekonomických příležitostí, a naopak. Jak řekl už Pavel Fischer (2017): „*Klást do protikladu lidská práva a obchod znamená, že redukuje celou problematiku na jeden rozměr. Může to být právě naopak.*“. A jak připomněl Martin Slaný v odkazu na Václava Klause: „*Vždy se díval na Čínu realistickým pohledem, nikoli skrze černé ani růžové brýle.*“ Havel měl k otázce lidských práv nesporně blíže. Připomeňme, že kvůli svému buržoaznímu původu a tedy i špatnému kádrovému profilu nemohl zkraje 50. let 20. století řádně studovat, umělecky nadaný psal do šuplíku a demonstroval občanskou revoltu v protirežimně zaměřených divadelních hrách, ve kterých dokázal dokonale vykreslit absurditu boje bezmocných s vlivnými. Havlův odboj proti totalitnímu režimu postupem let sílil, prvního vrcholu dosáhl v polovině 70. let, kdy byl poprvé vězněn. Autor této práce v profilu, který se osobě Václava Havla blíže věnuje, pohnutky jeho aktivismu detailně vysvětluje. Je dobré zde znovu

²¹ Nic to nemění na tom, že od roku 1994 je obchodní bilance ČR s ČLR pasivní. Objem obchodu od roku 1993 do roku 2013 nicméně prudce vzrostl – z 10 miliard korun na 341 miliard. Zatímco vývoz do Číny rostl lineárně, import čínských produktů se výrazněji navýšil zejména v letech 2005 až 2007 a posléze mezi lety 2009 a 2010, tedy v obou případech v období prezidentského mandátu Václava Klause (Mrašítková 2014).

poznámenat, že to byl právě disidentský život, který Havla blíže spojoval s tibetským dalajlamou, což byl základní pilíř pro rozvíjení jeho holistické filosofie založené na učení Jana Patočky. Při první návštěvě dalajlamy Havel řekl: „*Do země zdevastované ideologií nenávisti přijíždí posel lásky; do země zdevastované vládou nevzdělanců přijíždí živoucí symbol vzdělanosti.*“ (Žantovský 2014: 403) Jakožto nejdůležitější postava demokratizace Československa kladl Václav Havel jedinečný důraz na zaručení svobodných práv všem obyvatelům nově transformovaného státu. Klaus byl jiný. Autor této práce v profilu bývalého českého prezidenta uvádí, že Václav Klaus byl příkladným studentem, exceloval ve všech předmětech na střední i posléze vysoké škole. V Ekonomickém ústavu Československé akademie věd si rozšiřoval ekonomické znalosti a sílila v něm nutková ambice posilovat demokratizaci země právě s ohledem na změny pravidel národního hospodářství, což mu bylo posléze umožněno po sametové revoluci jako ministru financí ČSFR.

Je známým faktem, že vzájemná rivalita Václava Havla a Václava Klause, kterou autor této práce nastínil v kapitole společných vztahů [3.3], nikdy nepřerostla v otevřený konflikt, třebaže oba patřili mezi nejvýraznější postavy demokratizačního procesu v Československu a posléze České republice. Stejně to bylo s Čínou. Havel ani Klaus vzájemné kroky a postoje otevřeně nekomentovali. Klaus na Čínu nahlížel jako na ekonomickou příležitost. „*V tom se lišil a liší od řady minulých a současných českých politiků, kteří se stále domnívají, že Čína je vzdálená a zdánlivě málo pro nás významná,*“ shrnuje Jiří Weigl (2017). Z analyzovaných textů vyplývá, že jakkoli Václav Klaus neodmítal přijmout fakt, že lidská práva v Číně nejsou dodržována, na rozdíl od Havla tímto tématem nepodmiňoval vzájemný dialog na ekonomické úrovni. Jak už bylo zmíněno, Havel si v Číně tímto postojem udržoval respekt. „*V letech 1995–96 probíhala jednání o podmínkách navrácení Hongkongu Číně a Havlovo vystupování a upozorňování na lidská práva v Číně budilo obavy,*“ komentuje Stanislav Slavický (2017). Klaus podporoval vzájemný obchod s ohledem na rostoucí ekonomický potenciál ČLR. „*Číně proto byla Václavem Klausem oprávněně věnována odpovídající pozornost nevybočující z pohledu mnoha našich spojenců,*“ uzavírá Martin Slaný.

Pokud jde o zařazení do kvalifikačních skupin sinologa Rudolfa Fürsta, tak ani jedna bez výhrad nesplňuje definici názorů Václava Havla ani Václava Klause. Je na první pohled vyloučené, že by Václav Havel a Václav Klaus spadali do charakteristiky krajní levice. Zdálo by se vhodné zařadit Václava Havla mezi romantiky a Václava Klause do skupiny fascinovaných. Václava Havla lze za romantika označit ve vztahu k jeho rozhořčení z porušování lidských práv v Číně, což Rudolf Fürst (2010: 132) považuje za symptomatické pro výraznou většinu romantiků, kteří jsou současně „*dojatí osudem utiskovaných, zejména v případech čínských demokratických aktivistů nebo Tibeťanů.*“ Jenže jak autor této práce uvádí v kapitole týkající se Fürstovým skupinám českých postojů vůči ČLR, další skupinu uvnitř romantiků tvoří lidé, kteří Čínu vnímají jako kulturní velmoc a jejich soudobí pokračovatelé „*jsou především znechuceni dekadencí ‚Západu‘, romanticky Čínu obdivují.*“ (Chabr 2014: 37) Rudolf Fürst (2010: 133) těmto lidem říká „*sino-patrioti*“. A tím Havel není, bylo by proto nepřesné ho označovat za přímého romantika. Stejně tak Václav Klaus je jistě fascinovaný mimořádným ekonomickým úspěchem Číny, bylo by zmatečné ho ale do této Fürstovy klasifikační skupiny řadit, protože fascinovaní mají podle Fürsta „*nevěcné představy o ekonomickém boomu v Číně*“ (Tamtéž: 128), a to u pragmaticky smýšlejícího a velmi dobře ekonomicky vzdělaného Klause opět nesouhlasí.

Navrhují proto současné dělení rozšířit o nové kategorie charakteristických postojů (jsou uvedeny přehledně v následující tabulce):

<p>Pohled na Čínu v české demokracii po roce 1989 podle Rudolfa Fürsta (2010):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) fascinovaní, 2) romantici, 3) krajní levice. 	<p>Pohled na Čínu v české demokracii po roce 1989 podle Rudolfa Fürsta (2010) s rozšířením Matěje Skalického (2018):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. fascinovaní, 2. <i>pragmatici</i>, 3. romantici, <ol style="list-style-type: none"> 3.1. <i>ochránci</i>, 3.2. <i>nostalgici</i>, 4. krajní levice.
--	---

Tabulka 1 Rozšíření Fürstovy (2010) kategorizace postojů polistopadových elit vůči ČLR.

Kategorii pragmatiků připojuje autor práce pro jednoznačné rozčlenění věcně uvažujících ekonomů o hospodářských příležitostech v Číně, mezi které patří Václav Klaus, a ty, kteří jsou pouze fascinováni mocí a nemají správný úsudek o ekonomické situaci ČLR. Je zde zároveň zřetelný rozdíl mezi těmi, kteří Čínu bezmezně obdivují pro její údajně nebývalé organizační schopnosti manažování takových ekonomických aktivit a těch, kteří znají realie ekonomického boomu země. Klaus je ve svých názorech na Čínu dalek signálů submisivních projevů, které popisuje Fürst (2010: 130) například při citaci ze článku bývalého disidenta Petra Uhla (2001), podle kterého je nutné se „*připravit na zásadní diskuzi o tom, proč je demokracie vždy lepší než diktatura. Předpokladem takové diskuse je i přiznání a pochopení negativních důsledků liberalismu a kapitalismu. Jen tehdy se nám podaří najít s Číňany společnou řeč*“. Klaus místo podbíživosti volí čistě pragmatický styl náklonosti k ČLR s faktickými poznámkami. Ve výše citovaném tvrzení, že „*Čína je mimo jakoukoli pochybnost jednou z nejvýznamnějších zemí současného světa*“ (Klaus 2004), konstatuje fakt, kterým hájí vzájemný dialog, protože z ekonomického hlediska je podle Klause (Tamtéž) Číně „*oprávněně věnována odpovídající pozornost*“. Zároveň podle Klause (Tamtéž) platí, že Čína je zemí, „*která se ve své vnitřní politice neřídí námi zastávanými principy parlamentní pluralistické demokracie a námi chápaného konceptu občanských práv*“. Z toho důvodu je důležité stanovit pro Václava Klause samostatnou názorovou skupinu (nazvanou pragmatici), která zároveň nemůže být pouhou podrubrikou fascinovaných. Nesplňuje totiž základní premisu absolutní adorace ČLR ve všech jejích projevech.

Kategorii ochránců připojuje autor práce pro jednoznačné odlišení romantiků na ty, kteří brání v první řadě lidská práva, mezi které patří i Václav Havel, a na ty, kteří by se k ČLR obraceli kvůli nespokojenosti se Západem a uctívání čínské kultury. Toto rozlišení je skutečně podstatné pro kompletní pochopení diverzity citlivého uchopení tematiky lidských práv vůči souladnému přitakávání sporné vnitrostátní politice největší asijské velmoci. Protože ale Fürst (2010: 132) sám rozlišuje uvnitř skupiny romantiků dva názorové proudy, je možné tuto skupinu na rozdíl od fascinovaných dále jmenovitě dělit a vytvořit zde podrubriky ochránců a nostalgiků. Za nostalgiky označuje autor této práce Fürstem (Tamtéž: 133) popsané „*sino-patrioty*“, kteří vzhlížejí k Číně s ohledem

na její historické a kulturní podhoubí a hlasitě kritizují Západ. Naopak za ochránce lze považovat tu podskupinu romantiků, které Rudolf Fürst označuje za „*soucité*“, když říká, že jde o lidi, kteří jsou skutečně „*rozhořčení porušováním lidských práv v Číně a dojatí osudem utiskovaných, zejména v případě čínských demokratických aktivistů nebo Tibeťanů.*“ (Tamtéž: 132) Mezi ně patří Václav Havel. Za příkladnou ukázkou charakteristiky druhé podskupiny postačí jeho už citovaný výrok z dopisu pro Zhang Cuiying (Havel 2002): „*Cítím hlubokou solidaritu s Vámi, stejně jako se všemi lidmi, kteří se díky svému přesvědčení stanou terčem násilí, útlaku a pronásledování.*“ Mimochodem v této souvislosti je nadmíru zajímavé připojit citaci bývalého Havlova asijského poradce Stanislava Slavického (2017), který obě dvě podskupiny romantiků de facto staví do přímé konfrontace a podotýká: „*Čína se svou pradávnou kulturou a etickou tradicí (s odkazem na Konfucia) byla jakožto nejlidnatější země světa přímo symbolem pro lidskoprávní úsilí ve smyslu dodržování základních lidských svobod.*“ Z toho vyplývá, že zásadní rozpor mezi oběma skupinami je aktuální situace v Číně a její vztah k Západu, ne minulost Číny jako takové.

Sám Rudolf Fürst uznává, že pojmenování skupin českých postojů vůči ČLR v polistopadovém období České republiky není přesné a že zvolených názvů užil především z potřeby „*charakterizovat a odlišit specifické případy názorů jednostranných, nevěcných, nesystematických*“ (Fürst 2010: 133). Autor této práce proto doufá, že tento text přispěl k lepšímu pochopení postojů obou prezidentů k ČLR a prohloubení vnímání jejich názorů v širším kontextu. Hlubší a upravená charakteristika českých postojů vůči ČLR přitom nemusí nutně sloužit pouze ad hoc.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se věnovala postojům prezidentů Václava Havla a Václava Klause vůči Čínské lidové republice s důrazem na léta 1993 až 2003, v nichž vykonávali své prezidentské mandáty. Prostřednictvím diskurzivní analýzy podle Normana Fairclougha nabídl tento text odpovědi na položené výzkumné otázky, které se týkaly nejenom definice názorů obou bývalých prezidentů, ale žádaly také jejich zařazení do klasifikace názorových proudů českých polistopadových elit vůči ČLR sinologa Rudolfa Fürsta. Autor mimo to důkladně rozebral profesní i soukromý život Václava Havla a Václava Klause, aby lépe pochopil utváření jejich politických a osobních názorů souvisejících s tématy týkajícími se Čínské lidové republiky a mohl nově nabyté informace v práci reflektovat. Bakalářská práce nadto nabídla vysvětlení, v čem se názory prezidentů Václava Havla a Václava Klause na ČLR lišily, a co je naopak spojovalo.

Příkladný mustr diskurzivní analýzy od Normana Fairclougha pomohl pečlivě vybrané a následně analyzované texty důkladně rozebrat. Paradigmatický půdorys konceptualizace postojů od Rudolfa Fürsta umožnil střípky z analyzovaných textů zasadit do širšího kontextu. Z práce vyplynulo, že automatické označení Václava Havla za čistého romantika [podle Fürstovy charakterizace (2010)] v jeho přístupu k Čínské lidové republice by bylo nejenom sporné, ale především velmi nepřesné. Stejně tak názory Václava Klause se ukázaly mnohem vrstevnatějšími na to, aby ho veřejnost posuzovala pouze prizmatem čistě fascinovaného čínskou mocí. Autor se na příkladu šesti vybraných textů pokusil rozebrat postoje obou prezidentů k ČLR skrze jejich životní zkušenosti s přispěním čtyř respondentů z blízkého pracovního okruhu Václava Havla i Václava Klause. Rozhovory se spolupracovníky Havla a Klause jsou největší přidanou hodnotu této práce.

Bakalářská práce zároveň nabízí možnosti rozšíření charakteristiky názorových proudů českých polistopadových elit vůči ČLR, které by přesněji determinovalo postoje Václava Havla i Václava Klause s ohledem na ekonomickou a lidskoprávní dimenzi jejich přístupu k Číně. Je to základní vyústění celého textu, jehož komplexnost výstižně shrnují slova Pavla Fischera

(2017), bývalého spolupracovníka Václava Havla: „*Klást do protikladu lidská práva a obchod znamená, že redukuje celou problematiku na jeden rozměr. Může to být právě naopak.*“

Autor této práce navrhuje pro další zkoumání tématu rozšířit tuto práci o diskurzivní analýzu postojů současného prezidenta České republiky Miloše Zemana poté, co mu skončí druhý prezidentský mandát. Po restartu česko-čínských vztahů by komparace s názorovými proudy Václava Havla a Václava Klause mohla přinést do zkoumané oblasti zajímavé a jistě odlišné výsledky.

Prameny a literatura

Dokulilová, Veronika. 2011. *Postoje a role prezidentů V. Havla a V. Klause v zahraniční politice ČR v letech 1998 – 2008*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. Magisterská práce.

Drulák, Petr a Druláková, Radka. 2007. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Oeconomica.

Drulák, Petr et al. 2008. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Foucault, Michel. 2002. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann.

Chabr, Jakub. 2014. *Čína jako symbol v české politice*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta, Katedra politologie a mezinárodních vztahů. Diplomová práce.

Fiala, Petr a Mikš, František. 1998. *Úvahy o české politické krizi*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Fischer, Pavel. 2017. *Emailová komunikace s bývalým šéfem politického odboru kanceláře prezidenta Václava Havla*. Praha 15. listopadu.

Fürst, Rudolf. 2005. „Politické vnímání Číny v Čechách: mezi věcností a nevěcností, orientalismem a okcidentalismem.“ *Mezinárodní vztahy* 3, 24–43.

Fürst, Rudolf. 2010. *Česko-čínské vztahy po roce 1989*. Praha: Karolinum.

Havel, Václav. 1965. *Vyrozumění: hra o 12 obrazech*. b. m.: b. n.

Havel, Václav. 1975a. *Audience*. b. m.: b. n.

Havel, Václav. 1975b. *Žebrácká opera*. b. m.: b. n.

Havel, Václav. 1978. *Moc bezmocných*. Hrádeček: b. n.

Havel, Václav. 1985. *Dopisy Olze*. Toronto: 68 Publishers.

- Havel, Václav. 1989. *Dálkový výslech*. Praha: Melantrich.
- Havel, Václav. 1990a. *O lidskou identitu*. 3. vyd. Praha: Rozmluvy.
- Havel, Václav. 2006. *Prosím stručně*. Praha: Gallery.
- Havel, Václav a Hvižďala, Karel. 2013. *Korespondence Karla Hvižďaly s Václavem Havlem ke knihám Dálkový výslech a Stručně prosím*. Praha: Galén.
- Humplíková, Markéta. 2016. *Pozice prezidentů České republiky v zahraniční politice vůči Číně*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. Bakalářská práce.
- Kaiser, Daniel. 2009. *Disident: Václav Havel 1936–1989*. Praha, Litomyšl: Paseka.
- Klaus, Václav. 1991. *O tvář zítřka*. Praha: Pražská imaginace.
- Klaus, Václav. 1997. *Obhajoba zapomenutých myšlenek*. Prah: Academia.
- Klaus, Václav. 2013a. *My, Evropa a svět*. Praha: Fragment.
- Klaus, Václav. 2014. *Chtěli jsme víc než supermarkety*. Praha: Fragment.
- Klaus, Václav a Hájek, Petr. 2001. *Václav Klaus narovinu: hovory V. K. s Petrem Hájkem nejen o tom, co bylo, je a bude*. Praha: Rabbit & Rabbit.
- Klaus, Václav a Weigl, Jiří. 2013. *Deset*. Praha: Fragment.
- Klimeš, David. 2013. *Václav Klaus: Deset let na Pražském hradě*. Praha: Mladá fronta.
- Kopeček, Lubomír. 2012. *Fenomén Václav Klaus*. Brno: Barrister & Principal.
- Kriseová, Eda. 2014. *Václav Havel*. 2. rozš. a rev. vyd. Praha: Práh.
- (kv). 1994. „Klaus: O lidských právech jsme v Číně bezprostředně nehovořili.“ *Rudé právo*. 12. října 1994, 02.
- Merta, Viktor. 2007. *Analýza promluv aktérů řádu mediovaného politického diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky. Diplomová práce.

- Miessler, Jan. 2008. „Kritická diskurzivní analýza (CDA) a velké množství masmediálních textů.“ In: *Médiá a text II*. Bočák, Michal a Rusnák, Juraj. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 118–124.
- Nadační fond proti korupci. 2016. *Václav Klaus: Stopy a odkaz pragmatika bez přívlastků*. Brno: Tribun EU.
- Pečinka, Bohumil a Jiránek, Vladimír. 2000. *To byla léta devadesátá*. Brno: Barrister & Principal.
- Pehe, Jiří. 2010. *Klaus: portrét politika ve dvaceti obrazech*. Praha: Prostor.
- Pick, Otto a Handl, Vladimír, eds. 2004. *Zahraniční politika České republiky, 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Porybný, Zdeněk. 1991. „Hlínu v kapse už nenosí.“ *Rudé právo*, 7. prosince 1991, 03.
- Potter, Jonathan a Wetherellová, Margaret. 1987. *Discourse and Social Psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Rustow, Dankwart A. 2010. „Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model.“ *Comparative Politics* 2, č. 3, 337–363.
- Slaný, Martin. 2017. *Emailová komunikace s bývalým poradcem prezidenta republiky Václava Klause pro ekonomiku*. Praha 23. listopadu.
- Slavický, Stanislav. 2017. *Emailová komunikace s bývalým poradcem prezidenta Václava Havla pro Asii*. Praha 13. prosince.
- Šafaříková, Kateřina a Kundra, Ondřej. 2018. „Babišova otočka: Nový český premiér ohlašuje další změnu v česko-čínských vztazích.“ *Respekt* 1, 34–37.
- Špaček, Ladislav. 2012. *Deset let s Václavem Havlem*. Praha: Mladá fronta.
- Štětka, Jan. 2008a. „Když Klaus váhá.“ *Ekonom* 20.3, 59.
- Uhl, Petr. 2001. „OH – šance pro lidská práva“. *Právo*. 16. 7. 2001.
- Waisová, Šárka. 2011. *Tíha volby: česká zahraniční politika mezi principy a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Weigl, Jiří. 2017. *Emailová komunikace s bývalým vedoucím Kanceláře prezidenta republiky Václava Klause*. Praha 15. listopadu.

Wetherellová, Margaret a Taylorová, Stephanie. 2001. *Discourse as Data: A Guide for Analysis*. London: Sage Publications.

Žantovský, Michael. 2014. *Havel*. Praha: Argo.

Internetové zdroje

Aktuálně.cz. 2005. „Rozkveté česko-čínský obchod?“ Dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/rozkvete-cesko-cinsky-obchod/r~i:article:26267/?redirected=1510514799> (12. listopadu 2017).

Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/>.

BBC – česká redakce. 2004. „Václav Klaus se chystá na cestu do Číny.“ 19. března 1991, Svět o šesté 07.

BBCzech.com. 2004. „Klaus: v Číně jsme si vybudovali lepší postavení“ Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/04/040422_cz_klaus_china_1845.shtml (14. listopadu 2017).

Česká televize.cz. 2016a. „Dalajlama přijel poprvé v roce 1990 na Havlovo pozvání. Peking se to nelíbilo.“ Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/1939798-dalajlama-prijel-poprve-v-roce-1990-na-havlovo-pozvani-pekingu-se-nelibilo> (12. listopadu 2017).

Česká televize.cz. 2016b. „Masakr na Tchien-an-men i po 28 letech udivuje brutalitou. V Číně je stále tabu.“ Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/2139690-masakr-na-tchien-men-i-po-28-letech-udivuje-brutalitou-v-cine-je-stale-tabu> (6. ledna 2018).

Český statistický úřad. <https://www.czso.cz/>.

ČRo1 – Radiožurnál. 2008. „Jaké jsou česko-čínské vztahy.“ 14. ledna 2008, Radiofórum 02.

ČTI. 2006. „Václav Klaus navštíví Čínu.“ 27. září 2006, Dobré ráno s Českou televizí, 07.

ČTK. 1990. „Peking znovu protestoval.“ *Rudé právo*, 5. února 1990, 05.

ČTK. 2003. „Čínský prezident Si Ťin-pching zahájil třídenní návštěvu Česka.“ Deník.cz. Dostupné na: https://www.denik.cz/z_domova/do-ceska-dnes-prileti-cinsky-prezident-20160328.html (14. listopadu 2017).

ČTK. 2006. „Klaus podepsal dohodu o investicích s Čínou.“ *MF Dnes*, 7. července 2006, 04.

Havel, Václav. 1990b. „Projev prezidenta ČSSR Václava Havla pro obě sněmovny Kongresu USA.“ *VáclavHavel.cz*. Dostupné na: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=322_projevy.html&yp=html (25. listopadu 2017).

Havel, Václav. 1998. „Projev prezidenta republiky Václava Havla k 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv.“ Dostupné na: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=135_projevy.html&yp=HTML (22. 3. 2018).

Havel, Václav. 2000. „Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla pro tchaj-wanský deník United Daily News odesláno písemně 2. srpna 2000.“ Dostupné po přihlášení na: <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/160043> (22. 3. 2018).

Havel, Václav. 2002. Dopis prezidenta republiky Václava Havla čínské malířce Zhang Cuiying, následovnici Falun Gongu. Dostupné na: <http://www.epochtimes.cz/images/stories/News/2011/12/20111219-havel-falun-gong.jpg> (22. 3. 2018).

Hála, Martin. 2005. „Jednosměrný let Peking-Praha.“ *Hospodářské noviny*, 8. prosince 2005, 10.

Human Right Watch. <https://www.hrw.org/>.

Institut Václava Klause. <http://institutvk.cz/>.

- Klaus, Václav. 2003. „Televizní a rozhlasový projev V.K.“ *Klaus.cz*. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/1963> (12. listopadu 2017).
- Klaus, Václav. 2004. „Před návštěvou v Číně.“ *MF Dnes*. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/1762> (12. listopadu 2017).
- Klaus, Václav. 2007. „Projev prezidenta republiky u příležitosti státního svátku dne 28. října 2007.“ *Klaus.cz*. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/2959> (23. března 2018).
- Klaus, Václav. 2008. „Co Klaus neřekl a pan Štětka o něm šíří – dementi č. 29.“ *Klaus.cz*. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/1354> (20. dubna 2018).
- Klaus, Václav. 2011. „Předmluva prezidenta republiky ke knize Víta Vojty Čínský svět.“ *Klaus.cz*. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/538> (23. března 2018).
- Klaus, Václav. 2011. „Projev prezidenta republiky na smutečním shromáždění k uctění památky prezidenta Václava Havla.“ *Klaus.cz*. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/3004> (12. listopadu 2017).
- Klaus, Václav. 2013b. „Projev na zahajovací večeři česko-čínského investičního fóra.“ *Klaus.cz*. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/3473> (14. listopadu 2017).
- Korbel, Petr. 1994. „Klaus v Číně o obchodu i lidských právech.“ *Rudé právo*. 10. října 1994, 01.
- Kubík, Jiří. 2010. „Havel: Rath si plete parlament s estrádou, Hradu by slušel Pánek.“ *iDnes.cz*. Dostupné na: https://zpravy.idnes.cz/havel-rath-si-plete-parlament-s-estradou-hradu-by-slušel-panek-p6l-/domaci.aspx?c=A101218_1501346_domaci_js (12. listopadu 2017).
- Kubík Jiří a Dolejší Václav. 2014. „Klaus: Havel byl vlastně reformní komunist.“ *iDnes.cz*. Dostupné na: https://zpravy.idnes.cz/rozhovor-klaus-havel-byl-reformni-komunista-f39-/domaci.aspx?c=A141031_173934_domaci_wlk (25. listopadu 2017).
- Lukavec, Jan. 2012. „Vojta, Vít: Čínský svět: jak porozumět současné Číně, čínskému chování a myšlení.“ *ILiteratura.cz*. Dostupné na:

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/29997/vojta-vit-cinsky-svet-jak-porozumet-soucasne-cine-cinskemu-chovani-a-mysleni> (23. března 2018).

Matulík, Rostislav. 2013. „Co čeká na nastupující světové velmoci – Čínu, Indii a Brazílii?“ *Rozhlas.cz*. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/plus/svet/_zprava/co-ceka-na-nastupujici-svetove-velmoci-cinu-indii-a-brazilii--1270451 (25. listopadu 2017).

Ministerstvo zahraničních věcí. <http://www.mzv.cz/>.

Mrašíková, Lucie. 2014. „Objem obchodu mezi Českem a Čínou za posledních dvacet let prudce vzrostl.“ *iHned.cz*. Dostupné na: <https://archiv.ihned.cz/c1-62980280-objem-obchodu-mezi-ceskem-a-cinou-za-poslednich-dvacet-let-prudce-vzrostl> (20. dubna 2018).

Novinky.cz. 2004. „Rozkvete česko-čínský obchod?“ Dostupné na: <https://www.novinky.cz/domaci/33370-klaus-odpovedel-na-vyzvu-zelenych.html> (29. března 2018).

Oktábec, Martin a ČTK. 2011. „Supervelmoc Čína. Ne všichni Číňané tomu věří.“ *Deník.cz*. Dostupné na: https://www.denik.cz/ze_sвета/supervelmoc-cina-20110120.html (25. listopadu 2017).

Pehe, Jiří. 2003. „Kauza rudolfinského projevu.“ *Pehe.cz*. Dostupné na: <http://www.pehe.cz/clanky/2003/kauza-rudolfinskeho-projevu> (20. dubna 2018).

Rozsypal, Michael. 2016. „Sinolog Martin Hála: Lidé mají dost mlhavou představu o tom, co Čína představuje a kudy se ubírá.“ *Rozhlas.cz*. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/plus/interviewplus/_zprava/1617363. (25. listopadu 2017).

Rudé právo. 1995. „Velvyslanec znovu protestoval proti návštěvě Lien Čana v ČR.“ 23. června 1995, 14.

Sinopsis.cz. 2018. „Jedna Čína.“ Dostupné na: <https://sinopsis.cz/sinopsis/jedna-cina/> (23. března 2018).

Strašíková, Lucie. 2011. „Neúspěšné protičínské povstání znamenalo odchod dalajlamy do exilu.“ *Česká televize.cz* Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1417733-neuspesne-proticinske-povstani-znamenalo-odchod-dalajlamy-do-exilu> (23. března 2018).

Svoboda, Richard. 2002. „TVÁŘ (2) 1964-1965, 1968-1969“

Slovníkčeskéliteratury.cz. Dostupné na:

[http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=231&hl=tv%C3%A1ř%20\(2\)%201964-1965%2C%201968-1969](http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=231&hl=tv%C3%A1ř%20(2)%201964-1965%2C%201968-1969) (12. listopadu 2017).

Štětka, Jan. 2008b. „Dalajlamy se ujal Topolánek.“ *Ekonom*, 4. prosince 2008, 14.

Trunečka, Ondřej, Langr, Michael a Koteň, Petr. 2011. „Klaus sportovcem: slušný hráč, „dobré“ fauly a levicový snowboard.“ *iDnes.cz*. Dostupné na:

https://sport.idnes.cz/klaus-sportovcem-slusny-hrac-dobre-fauly-a-levicovy-snowboard-p7r-/sporty.aspx?c=A110613_095409_fotbal_ot (25. listopadu 2017).

Vidlák, Martin a Jančárek, Petr. 2008. „Václav Havel o roce 1968.“ *Listy.cz*.

Dostupné na: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=083&clanek=030801> (22. března 2018).

Visingr, Lukáš. b.d. „Ruské zbraně: Co se stalo roku 1969 na Sibiři?“ *Military.cz*.

Dostupné na: <http://www.military.cz/accessories/Siberia-1969.htm> (22. března 2018).

WorldBank. <http://www.worldbank.org/>.

PŘÍLOHY

Rozhovor s Pavlem Fischerem

1) Jak byste charakterizoval vztah Václava Havla k dodržování lidských práv v Číně, resp. Tibetu?

Pro Václava Havla byla otázka lidských práv zásadní. Vzhledem k jeho zkušenosti s tím, co dokáže prostá solidarita, zůstával velmi vnímavým ke všem, kdo od něj očekávali nějakou pomoc a porozumění. Bylo vcelku jedno, odkud přicházeli. U Tibetu to však bylo jiné. A to tím, kým pro něj byl dalajlama. Poznal ho na podnět svého osobního tajemníka Saši Neumanna. Jejich vztah se stal výjimečným. I proto Václav Havel nosil Tibet skutečně ve svém srdci.

2) Jak byste popsal důležitost vazby České republiky a Číny pro Václava Havla jako prezidenta?

Václav Havel se nebál. Jeho ochota vyslovit i to, co se říkat nesmělo, se stala hlubokým rysem jeho povahy i po listopadu 1989. I proto byl ochoten o složitých tématech mluvit s odzbrojující přímocí. U Číny téměř vizuálně vnímal, jak velký stát podobný slonovi musí věnovat pozornost malému poletujícímu tvorovi, který ho upozorňuje na nepříjemné věci. Ten malý tvor se velikým stane pouze dávkou vlastní odvahy a přímocí, nikoli za pomoci zvětšovacího skla. Václav Havel si dobře uvědomoval, že svou politikou Čínu může provokovat, ale že si ho nakonec budou vážit, pokud si dál povede svou. I proto byl velmi citlivý na chování všech, kdo měnili názory jako korouhvička podle směru větru.

3) Považujete prioritu lidských práv Václavem Havlem za problematickou ve vztahu k navazování kontaktů (zejména ekonomických) v Číně?

Nepovažuji. Klást do protikladu lidská práva a obchod znamená, že redukuje celou problematiku na jeden rozměr. Může to být právě naopak. Někdy bychom měli umět zakalkulovat, kolik nám zásadový postoj na

mezinárodní scéně může přinést zisků dokonce v samotném byznysu. To však předpokládá, že se nebudeme dívat pouze na jednu zemi, ale připustíme, že lze získat spojence v dalších teritoriích. To ostatně bylo vidět na růstu obchodní výměny s Tchaj-wanem a dalšími. Kritika poměrů v Číně může přinést rozvoj vztahů jinde.

Rozhovor se Stanislavem Slavickým

1) Jak byste charakterizoval vztah Václava Havla k dodržování lidských práv v Číně, resp. Tibetu?

Postoj Václava Havla i později v roli prezidenta České republiky k dodržování lidských práv v Číně a Tibetu byl dlouhodobě pevný a vytrvalý, s kořeny v šedesátých letech a sedmdesátých letech – kdy se formoval jeho postoj k nápravě lidskoprávních poměrů v komunistickém Československu, před sovětskou okupací a za normalizace –, což vedlo k vydání manifestu Charty 77. To, co reflektoval se svými stoupenci v té době – a za což nesl tvrdé osobní následky – se později promítlo i do vztahu k podobnému osudu svobodomyšlných lidí všude po světě. Čína se svou pradávou kulturou a etickou tradicí (s odkazem na Konfucia) byla jakožto nejlidnatější země světa přímo symbolem pro lidskoprávní úsilí ve smyslu dodržování základních lidských svobod. A protože Václav Havel měl osobní tvrdou zkušenost z komunistické praxe omezování svobody a vynucování společenské poslušnosti, měl také silnou empatii k osudům statisíců perzekuovaných lidí v ČLR. Vždy říkal – parafrázuji: „Když vidím, jak jsou pronásledováni svobodomyšlní lidé kdekoli po světě, mám povinnost zastat se jich. A tím také vrátit to úsilí a solidaritu těm, kdo se v době naší perzekuce za komunismu brali za nás.“

A když měl první příležitost to účinně doložit jako prezident, tak to udělal právě na případu ČLR. Pozval jako první prezident na světě Jeho svatost dalajlamu. To samozřejmě vyvolalo řetězovou reakci – dalajlama potom byl zván desítkami státníků po celém světě. Samozřejmě za silné nevole Číny. Navíc byl dalajlama častým hostem Václava Havla i později, zejména u příležitosti konference Forum 2000. Mimo jiné na první konferenci v roce 1997 přijel i aktivní účastník Tchien-an-menu, později exulant v USA Wei Ťing-šeng – kterého

jsem osobně na Harvardu přesvědčil, aby přijel. Seděl tehdy u stolu s Havlem a Hillary Clintonovou – a v projevu vypověděl o poměrech v ČLR.

2) Jak byste popsali důležitost vazby České republiky a Číny pro Václava Havla jako prezidenta?

Tím, že Václav Havel veřejně kritizoval lidskoprávní poměry v ČLR, již po událostech na Tchien-an-menu a později jako prezident, vyvolávalo to přirozeně řadu protestních nót, posílení diplomatického personálu ČLR v Praze, který měl lépe vysvětlovat poměry v Číně, v Tibetu a vztah k Tibetu a Tchaj-wanu. Havlův vliv po světě byl tak velký, že to vyvolalo u ČLR mimořádný respekt. V letech 1995–96 probíhala jednání o podmínkách navrácení Hongkongu Číně a Havlovo vystupování a upozorňování na lidská práva v Číně budilo obavy. V té době se ČLR rozhodla vypravit za Havlem muže č. 2 – místopředsedu vlády a ministra zahraničí Čchien Čchi-čchena, který během dvouhodinového jednání vysvětloval čínské pozice v řadě lidskoprávních témat, Tibetu a Tchaj-wanu (s důrazem na fakt, že situace od kulturní revoluce se mnohonásobně zlepšila, nicméně je obtížné v miliardové Číně dohlédnout na svévolí různých orgánů ve vzdálených končinách, že se i tam situace lepší) a navrhl Václavu Havlovi zájem o jeho návštěvu – včetně Tibetu a jeho kulturní autonomie (Václav Havel se tímto zabýval, nicméně po jeho plicní operaci o rok později doktoři mu nedoporučili cestování do náročných klimatických oblastí).

3) Považujete prioritu lidských práv Václavem Havlem za problematickou ve vztahu k navazování kontaktů (zejména ekonomických) v Číně?

V každém případě, Václav Havel jako prezident měl u čínských představitelů vysoký kredit a respekt, promítlo se to i do výrazného zrychlení ekonomické výměny – a to bez ponižujících atributů a „krtečkování“ jako teď, a k tomu bez adekvátních výsledků.

Číňané tehdy sami byli v ekonomických nabídkách aktivní, což dokládá i v tomto ohledu principiální správnost Havlova postoje. A právě tento průběžný postoj a vliv na významné světové státníky – to vše urychlilo proces zlepšování situace lidských práv v ČLR, i když to má stále daleko k ideálu. Spíše se to horší

tady, když to vidíte na osudu jedné čínské křesťanky, která dva roky u nás žádá o azyl a vnitřacká mašinerie podělaná strachem z možných následků zhoršení vztahů s Čínou ji ponižuje a ignoruje – a nejrady by ji vrátila zpět. To je smutný epilóg k vašemu tématu.

Rozhovor s Jiřím Weiglem

1) Jak byste charakterizoval vztah Václava Klause k dodržování lidských práv v Číně, resp. Tibetu?

Václav Klaus byl od mládí odpůrcem komunistického režimu a na vlastní kůži poznal, co znamená porušování lidských práv totalitním režimem, z čehož pramení i jeho osobní vnitřní vnímání čínské reality. Na druhé straně jako člověk s širokým kulturním a společenským rozhledem nikdy nesdílel přezíravé a mentorské postoje některých kruhů na Západě i u nás k jiným civilizačním okruhům, umělé a násilné vnučování západních zvyků, pravidel a společenských konvencí společností vycházejícím z jiných tradic a kultury. Patřil a patří k odpůrcům tzv. lidskoprávního fundamentalismu a jeho zneužívání ve vztahu k Číně. Jako pragmatický politik ví, že čínská realita je daleko složitější, že modernizace této gigantické země je nevyhnutelně dlouhý proces s nesmírnými obtížemi a riziky, která mohou mít globální dopady. Vnímá, že za posledních 40 let zaznamenala Čína největší a nejrychlejší civilizační vzestup, který lidské dějiny poznaly, který však provází i řada problémů, mezi něž oblast lidských práv nepochybně patří. Přesto i v této sféře Čína zaznamenala velký pokrok a evidentně má k vytvoření moderní společnosti západního typu blíže, než řada jiných zemí Asie a Afriky, které jsme si nezvykli takto kritizovat.

Jako zodpovědný politik si Václav Klaus uvědomuje, že Čína je nesmírně významnou silou dnešního světa, stává se globální velmocí, a že je nezbytné s ní navázat a udržovat vzájemně výhodné vztahy. V tom se lišil a liší od řady minulých a současných českých politiků, kteří se stále domnívají, že Čína je vzdálená a zdánlivě málo pro nás významná, takže si lze jejím na odiv stavěným hlasitým odsuzováním a různými provokacemi získávat pro svou osobu bez velkého rizika mediální pozornost a také pochvalu od mocných přátel ze zahraničí, kteří se rozmachu Číny bojí. Takové motivace vždy byly Václavu Klausovi cizí.

Václav Klaus jakožto politik, který zastával nejvyšší ústavní funkce – byl premiér, předseda Poslanecké sněmovny, prezident republiky –, prosazoval racionální a vyvážené vztahy s ČLR. Respektoval principy, na nichž jsou založeny, jako je územní celistvost Číny. Proto odmítal hysterii a exhibice kolem Tibetu, kterou u nás jistě kruhy každoročně účelově roztácejí, aniž by o této zemi, její historii a skutečných dnešních poměrech v ní cokoliv věděly.

2) Jak byste popsali důležitost vazby České republiky a Číny pro Václava Klause jako prezidenta?

Václav Klaus byl vždy přesvědčen, že ČR má s Čínou mít normální partnerské vztahy, tj. přestat Čínu ignorovat, či se k ní dokonce chovat nepřátelsky, což byla „havlovská politika“ 90. let, uznat, že se jedná o nastupující supervelmoc, gigantický trh a dílnu světa, a udržovat s ní proto přátelské vztahy jako suverénní a sebevědomá země. Proto na svých oficiálních návštěvách Číny hovořil s nejvyššími čínskými představiteli i o lidských právech a jeho partneři to respektovali, ale vždy odmítal nezodpovědné provokace stejně jako druhý extrém – nekritický obdiv čínské velmoci a podlézání čínské straně v očekávání nějakých ekonomických výhod.

3) Zhodnotil byste návštěvy pana prezidenta Klause v Číně v letech 2004 a 2006 jako ekonomicky prospěšné?

Klausovy návštěvy Číny v letech 1994, 2004 a 2006 byly ekonomicky velmi prospěšné. Premiérská návštěva v roce 1994 otevírala dveře v době, kdy byly vzájemné vztahy na dně. Přinesla mimo jiné kontrakt na výstavbu obří uhelné elektrárny Šen-tou. O deset let později to bylo navázání normálních vztahů a otevření čínského trhu pro český byznys. Velké podnikatelské mise doprovázející prezidenta to potvrzovaly. Návštěva 2006 byla pouze krátkou zastávkou v Si-anu na cestě z Mongolska do Vietnamu a Singapur, ale i ta přivedla podnikatele do nového centra čínského hospodářství.

Rozhovor s Martinem Slaným

1) Jak byste charakterizoval vztah Václava Klause k dodržování lidských práv v Číně, resp. Tibetu?

Prvně bych řekl, že Václav Klaus vždy akcentoval občanské svobody, nikoli automatizaci nárokových tzv. lidských práv.

Václav Klaus vnímá dle mého velmi silně, že se v posledních letech vyprofilovaly dva černobílé a extrémně zjednodušené postoje: První říká, že prioritou jsou ekonomické vztahy a jedinečná šance na využití potenciálu obrovského čínského trhu, proto se na nic jiného neohlížeje, zapomeňme na občanská/lidská práva, o politiku se nestarejme a rozvíjejme hlavně/jen byznys. Druhý naopak říká, že ve vztahu k Číně můžeme setrvávat v prezírávém opovržení majitelů jedné jediné pravdy a mesiášů lidských práv, a jako jediný politicky přípustný postoj je ignorování, povýšené mentorování nebo drobné politické provokace. Oba přístupy jsou dle Václava Klause zcela chybné a ani je nikdy neuplatňoval. Vždy se díval na Čínu realistickým pohledem, nikoli skrze černé ani růžové brýle.

Václav Klaus navázal na svého předchůdce v tom, že uznával, stejně jako všechny naše vlády, jednotnou Čínu. Ideologické východisko Václava Klause vidím např. u nositele Nobelovy ceny za ekonomii Garyho Beckera, který tvrdí, že „historie různých zemí během minulého století jasně dokládá, že ekonomické svobody v průběhu času tlačí společnost k politickým svobodám.“ Neboli v pozadí stojí hypotéza, že ekonomická svoboda je určujícím a nezbytným předpokladem pro svobodu v širším slova smyslu – svobodu politickou a svobodu občanskou a obecně pro úroveň demokracie v zemi.

Demokracie (lidská práva, chcete-li) je totiž „luxusní zboží“ (v ekonomickém slova smyslu) a poptávka po takovém zboží závisí na míře ekonomické vyspělosti, na bohatství, na velikosti HDP na hlavu. Vztah ekonomické svobody a demokracie bychom mohli shrnout následujícími kauzálními vztahy: Vyšší míra ekonomické svobody → vyšší ekonomická vyspělost země → větší občanské a politické svobody (vyšší stupeň demokracie).

2) Jak byste popsali důležitost vazby České republiky a Číny pro Václava Klause jako prezidenta?

Téměř všechny státy světa, včetně našich hlavních spojenců, reagují na rostoucí význam této země a rozvíjejí s ní nejen ekonomické, ale i politické vztahy. To je fakt. Číně proto byla Václavem Klausem oprávněně věnována odpovídající pozornost nevybočující z pohledu mnoha našich spojenců.

Václav Klaus je obecně člověk, který se spíše na zahraničních cestách (u desítek z nich jsem osobně s ním byl) snaží pokládat otázky a naslouchat a vnímat tu zemi ve své komplexnosti nežli zaujímat snadné, rychlé, ale vratké soudy o jiné zemi, navíc takového rozměru a takové různorodosti. Hezky jednou řekl, že „myslet si, že pochopíme tento mnohonárodní celek, fakticky jednu civilizaci, položíme-li na ni mřížku požadavků civilizace Západu, pak ztroskotáme. Na některé principy jistě rezignovat nemůžeme. Stejně chybné však je nutit současnému typu čínského zřízení zjednodušenou nálepkou komunistického totalitarismu. Tím zůstaneme na povrchu a nepochopíme nic.“

3) Zhodnotil byste návštěvy pana prezidenta Klause v Číně v letech 2004 a 2006 jako ekonomicky prospěšné?

Prezident (vláda obecně) má pro obchod vytvářet předpoklady, otevírat dveře – zejména v těchto zemích (zejména na východ od nás), kde je tato formální náležitost pro obchod velmi významná. Prezident či vláda je ale jen otevírají, nemají nikoho nutit do nich vstupovat. To už si musí zvážit byznys sám.

Václav Klaus též vždy vnímal, že pro nás nejsou stěžejní čínské investice u nás či v Číně, ale především dostat na velmi specifický, chráněný, ale dnes už i náročný čínský trh naše zboží.